

**UCHWAŁA NR LXXVIII/533/2023
RADY MIEJSKIEJ W STĄPORKOWIE**

z dnia 27 czerwca 2023 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stąporków na lata 2023-2026”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40.) oraz w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) a także po zasięgnięciu opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, Rada Miejska w Stąporkowie uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stąporków na lata 2023-2026”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Stąporkowa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej

Jacek Kołodziej

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW

NA LATA 2023-2026

STĄPORKÓW 2023

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	2
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GPOnZ	2
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	3
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami regionalnymi.....	11
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	13
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami lokalnymi.....	13
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	16
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy.....	16
5.2.2. Krajobraz kulturowy	19
5.2.3. Zabytki nieruchome.....	24
5.2.4. Zabytki ruchome.....	28
5.2.5. Zabytki archeologiczne	29
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	35
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	36
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	45
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	46
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	47
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	48
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE ORAZ ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU.....	51
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU	53
9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	54
9.1. Dotacje	55
9.2. Programy i fundusze krajowe.....	57
9.3. Programy i fundusze zagraniczne	58
10. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	58
11. CZĘŚĆ GRAFICZNA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	60
12. ANEKSY	65
12. MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE	75

1. WSTĘP

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Stąporków na lata 2023-2026 (dalej-GPOnZ) są zagadnienia związane z ochroną, zarządzaniem oraz wykorzystaniem zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego w rozwoju gospodarczym gminy Stąporków oraz w społeczno-kulturowej integracji jej mieszkańców. Częścią lokalnego dziedzictwa kulturowego są materialne pozostałości dawnej kultury ludzkiej oraz przypisane do nich wartości niematerialne. Są wśród nich obiekty historyczne o znacznych wartościach estetycznych i kulturowych, które dla mieszkańców gminy stanowią źródło poczucia tożsamości i ciągłości miejscowych tradycji, odgrywając przy tym ważną rolę w ich podtrzymywaniu w ramach międzypokoleniowego procesu kulturowej transmisji. W procesie tym uczestniczą różnorodne podmioty życia społecznego, kulturalnego i gospodarczego, w tym instytucje publiczne, władze samorządowe, organizacje społeczne oraz osoby indywidualne. W oparciu o zasoby lokalnego dziedzictwa kulturowego promowane są wartości i wzory, stanowiące elementy integrujące oraz kreujące poczucie wspólnoty wśród lokalnych społeczności. Stąd też tak ważne jest zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Stąporków, którego częścią są zabytkowe obiekty i przypisane do nich wartości niematerialne, stanowiące o unikalnym charakterze lokalnego krajobrazu kulturowego.

Zawarta w GPOnZ diagnoza i analiza dziedzictwa kulturowego gminy Stąporków pozwala na wyznaczenie działań, których realizacja przyczyni się do poprawy stanu zachowania i ochrony zabytkowych obiektów oraz umożliwi ich rewaloryzację i adaptację na cele społeczne, edukacyjne, kulturalne i turystyczne. Stanowiąc to będzie istotną przesłankę do ich zachowania i dalszego trwania. Przy programowaniu zaplanowanych działań uwzględniono aktualne uwarunkowania prawne, regulujące kwestie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także dostępne mechanizmy ich finansowania.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Stąporków na lata 2017-2020, który został przyjęty Uchwałą Nr XX/190/2017 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 13 lutego 2017 roku. Treść programu została zaktualizowana i dostosowana do zmieniających się realiów życia społeczno-gospodarczego oraz aktualnych uwarunkowań prawno-finansowych dotyczących opieki i ochrony nad zabytkami.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GPOnZ

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowią zapisy zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840), obligujące samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne do sporządzania na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami. Opracowanie programów opieki nad zabytkami przez samorządy, jak wskazano w art. 87 ust. 2 wspomnianej ustawy, pozwala w szczególności na:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Właściwie opracowany GPOnZ stanowi skuteczne narzędzie zarządzania zasobami kulturowymi w ramach spójnej polityki prowadzonej przez samorządy w zakresie zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego w wymiarze lokalnym, regionalnym i ogólnokrajowym.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochrona zabytków w Polsce jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela. W polskim porządku prawnym, uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały ujęte w następujących aktach prawnych:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

(Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

W Konstytucji RP podkreślono znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zdefiniowano zadania państwa w zakresie jego ochrony.

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska [...] strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

(Dz. U. z 2022 r. poz. 840).

Ustawa jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Szczególne regulacje zawierają następujące artykuły:

Art 3: Definiuje podstawowe terminy i pojęcia użyte w ustawie: zabytek; zabytek nieruchomy; zabytek ruchomy; zabytek archeologiczny; instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami; prace konserwatorskie; prace restauratorskie; roboty budowlane; badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne; historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny; historyczny zespół budowlany; krajobraz kulturowy; otoczenie zabytku. Według ustawy zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art 4: Wyjaśnia pojęcie ochrony zabytków, która polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę

stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: Wyjaśnia kwestię opieki nad zabytkami oraz zakres, który może obejmować: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: Wymienia przedmioty objęte ochroną prawną: „a) zabytki nieruchome będące krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki (zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi), cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji; b) zabytki ruchome będące dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób je tworzących, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi (militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami), wytworami techniki (urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego), materiałami bibliotecznymi (zgodnie z art. 5 ustawy o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r.), instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji; c) zabytki archeologiczne będące pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej; d) nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art. 7: Definiuje formy ochrony zabytków, którymi są: „a) wpis do rejestru zabytków; b) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa; c) uznanie za pomnik historii; d) utworzenie parku krajobrazowego; e) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego”.

Art. 16 ust. 1: Wskazuje na sposób tworzenia parku kulturowego: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

Art 17: Określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego, które dotyczą: „prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego (z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1); zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów”.

Art. 18: Wskazuje na potrzebę uwzględniania kwestii związanych z ochroną zabytków w dokumentach strategicznych: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: Wskazuje na uwzględnianie kwestii ochrony zabytków w lokalnych dokumentach planistycznych, dotyczących zagospodarowania przestrzennego: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: Wskazuje na konieczność uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

Art. 21: Wskazuje na ewidencję zabytków, jako podstawę do sporządzania programu opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22: Opisuje sposób prowadzenia ewidencji zabytków: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków. 2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na

terenie województwa. 3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. 4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. 5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. 6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 76 ust. 1: Wskazuje na zadania, jakie mogą być finansowane z dotacji przekazywanej przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków na realizację zadań z zakresu opieki nad zabytkami: „a) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku; b) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji; c) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku”.

Art. 77: Zawiera szczegółowy katalog nakładów, które mogą być pokryte z dotacji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków: „1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich; 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych; 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej; 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich; 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego; 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza; 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku; 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku; 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki; 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych; 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności; 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej; 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych; 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu; 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15; 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej”.

Art. 89: Wymienia organy ochrony zabytków, którymi są: „1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie,

wykonuje Generalny Konserwator Zabytków; 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków”.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40).

Ustawa wskazuje, iż jednym z zadań własnych gmin jest opieka nad zabytkami: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy [...] kultury [...] oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Do kwestii związanych z ochroną zabytków odnoszą się inne zapisy tej ustawy dotyczące m.in. ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916).

Przepisy ustawy regulują kwestie związane z wycinką i pielęgnacją drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska

(Dz. U. z 2022 r. poz. 2556).

Ustawa wskazuje, iż działania prowadzone w zakresie ochrony środowiska powinny być ukierunkowane również na zachowanie obecnych w nim wartości kulturowych.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

(Dz. U. z 2022 r. poz. 503).

Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Wskazuje na potrzebę uwzględniania w niej wymagań ochrony dóbr kultury współczesnej oraz zabytków i dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.).

W ustawie zdefiniowano m.in. pojęcie reklamy, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Zawarte w niej przepisy regulują kwestie związane m.in. z ustawianiem tablic i urzędzeń reklamowych na terenach objętych ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351).

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Zawarte w niej zapisy uwzględniają obowiązujące prawo w zakresie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów zabytkowych obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899).

W ustawie zawarte są zapisy regulujące kwestię opieki nad nieruchomościami stanowiącymi zabytkami w rozumieniu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo. Polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym. Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej-prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie

(Dz. U. z 2022 r. poz. 1327).

W ramach ustawy gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji, prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385).

W ustawie określono zasady funkcjonowania i działalności polskich muzeów, wskazując na ich podstawowe zadania w zakresie ochrony dóbr kultury, w tym obiektów zabytkowych. Według ustawy: „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów”.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Zapisy ustawy wskazują na biblioteki, jako instytucje gromadzące dobra kultury narodowej, służące zachowaniu dziedzictwa narodowego. Jednym z ich zadań jest publiczne udostępnianie dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164).

Zapisy ustawy regulują kwestie związane z opieką nad zasobami archiwalnymi, w tym nad archiwaliami o charakterze zabytkowym.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.)

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153)

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. poz. 56).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1388).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 81).

Rozporządzenie z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Przyjęte do realizacji w GPONZ działania zachowują zgodność z polityką prowadzoną przez państwo w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jej założenia zdefiniowane są w ogólnokrajowych dokumentach strategicznych, programach i studiach, w których wyznaczono główne cele tej polityki oraz konieczne do realizacji zadania, pozwalające na ich osiągnięcie. Są to następujące programy i strategie:

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022

Program opracowany został na podstawie art. 84 i art. 85 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 roku. Zdefiniowane w nim założenia stanowią punkt odniesienia dla działań podejmowanych na poziomie regionalnym i lokalnym na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Głównym celem Programu jest stworzenie warunków do zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Będzie to możliwe poprzez realizację celów szczegółowych Programu, zakładających: optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego; wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami; budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego. Na ich potrzeby zdefiniowano sześć kierunków działań, które wspierane przez państwo, mają przyczynić się do osiągnięcia celów Programu. Działania te ukierunkowano na: wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym; wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym; merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami; podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego; upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości; tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 roku i stanowi aktualizację Strategii rozwoju kraju 2020, którą przyjęto Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 roku. W Strategii określono nowy model rozwoju-suwerenną wizję strategiczną, a także zasady, cele i priorytety rozwojowe kraju w wymiarze społecznym przestrzennym i gospodarczym do 2020 roku oraz w perspektywie do 2030 roku. Kwestie związane z ochroną i opieką zabytków zawarto w następujących obszarach koncentracji działań:

Obszar. E-państwo.

Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji-orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Działania: Stworzenie efektywnego systemu zarządzania zasobami informacyjnymi administracji.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej-kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

Obszar: kapitał ludzki i społeczny.

Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.: 1. Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego-wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO). 2. Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

Projekt strategiczny: Kolekcje-w ramach programu wspierane będą państwowe i samorządowe instytucje kultury, a także inne organizacje, w działaniach polegających na tworzeniu i rozwijaniu narodowych i regionalnych kolekcji sztuki współczesnej oraz kolekcji muzealnych, a także w działaniach na rzecz powstawania nowych dzieł muzycznych, ich prawykonania, popularyzacji i udostępniania w przestrzeni publicznej.

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 roku i stanowi aktualizację Strategii rozwoju kapitału społecznego 2020, którą przyjęto przez Radę Ministrów w dniu 26 marca 2013 roku. Zdefiniowane w niej działania wspierać mają realizację strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju. Mają one przyczynić się do osiągnięcia głównego celu Strategii, za który przyjęto wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Jego osiągnięcie uzależniono od realizacji celów szczegółowych, za które przyjęto: zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne; wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich; zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju. W dokumencie określono trzy obszary interwencji: współdziałanie-społeczeństwo obywatelskie; kultura-tożsamość i podstawy obywatelskie; kreatywność-potencjał kulturowy i kreatywny. Realizowane w ich ramach działania mają zwiększyć wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego na rzecz budowy i wzmacniania tożsamości kulturowej na poziomie lokalnym, regionalnym i narodowym. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu tożsamości podstaw obywatelskich ma nastąpić poprzez działania obejmujące: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze; ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowanie dóbr kultury; digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury; umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę; wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą. Za jeden ze strategicznych w tym zakresie projektów uznano rozwój turystyki kulturowej. Zakłada on realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno gospodarczego przez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 roku i stanowi kompleksowy dokument dotyczący ładu przestrzennego kraju. Przyjęto w niej, że efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju oraz jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych pozwoli na zwiększenie konkurencyjności polskiej gospodarki, zatrudnienia oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej kraju. W Koncepcji uwzględniono postulaty związane z ochroną dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej i racjonalnej polityki przestrzennej. Za główne cele tej polityki w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego uznano: ochronę i rewaloryzację zachowanych obiektów zabytkowych, zespołów ruralistycznych oraz krajobrazów kulturowych; uspołecznienie procesów planistycznych w zakresie zarządzania krajobrazem kulturowym z uwzględnieniem potrzeb wspólnot lokalnych; wspieranie rewitalizacji zdegradowanych obszarów, w tym rewitalizacja terenów przemysłowych; zmniejszenie presji urbanizacyjnej na obszary o zróżnicowanych zasobach przyrodniczych i kulturowych; opracowanie i wprowadzenie niezbędnych standardów dla zabudowy i zagospodarowania terenów kulturowych i przyrodniczych o niewystarczającej ochronie. Jednym z efektów racjonalnej polityki przestrzennej ma być zachowanie lokalnego i regionalnego dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami regionalnymi

Opracowany GPONZ w zakresie opieki nad zabytkami zachowuje zgodność z celami i działaniami przyjętymi do realizacji w dokumentach strategicznych na poziomie województwa świętokrzyskiego i powiatu koneckiego. W Programie uwzględniono następujące dokumenty i strategie:

Strategia rozwoju województwa świętokrzyskiego 2030+

Projekt Strategii przyjęty został Uchwałą Zarządu Województwa Świętokrzyskiego nr 3093/2020 z dnia 9 grudnia 2020 roku, określa główne kierunki rozwoju województwa do 2030 roku, których realizacja podporządkowana jest wizji rozwoju województwa, zakładającej, iż będzie to ambitny

region o atrakcyjnym wizerunku: będący dobrym miejscem do życia, pracy i rozwoju; szanujący i dbający o swoje dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne; oraz wnoszący coraz większy wkład w rozwój kulturowy, społeczny i gospodarczy Polski i Europy. Na potrzeby Strategii przyjęto trzy obszary interwencji: gospodarka; środowisko; demografia. Za cele strategiczne rozwoju województwa świętokrzyskiego uznano: inteligentną gospodarkę i aktywnych ludzi; przyjazny dla środowiska i czysty region; wspólnotę i bezpieczną przestrzeń, które łączą ludzi. W dokumencie podkreślono rolę lokalnych zasobów kulturowych w budowaniu wspólnoty regionalnej, opierającej się m.in. na emocjonalnych związkach ludności z zasobami naturalnymi i kulturowymi województwa. Jednocześnie stwierdzono, że wsparcie inwestycji w obszarze kultury, w tym wsparcie instytucji kultury, a także działania na rzecz ochrony zabytków są niezbędnym warunkiem do zachowania regionalnych tradycji i tożsamości kulturowej, co w konsekwencji przyczyni się do wzmocnienia atrakcyjności turystycznej województwa.

Strategia rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim na lata 2015-2020

Dokument został opracowany w 2014 roku i stanowi do dziś najważniejszy dokument określający główne kierunki rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim. Za nadrzędny cel Strategii przyjęto: pełne wykorzystanie zrealizowanych projektów turystycznych i okołoturystycznych dla uzyskania efektów gospodarczych i społecznych wynikających z rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim. Na potrzeby jego realizacji wyznaczono cztery obszary interwencji: skomercjalizowana oferta turystyczna regionu; funkcjonalnie zorganizowana, zrównoważona przestrzeń turystyczna oraz wysoka dostępność regionu i jego atrakcji; wysoki potencjał kadrowy i organizacyjny interesariuszy rynku turystycznego; zintegrowany marketing regionu i efektywna komunikacja marketingowa. W Strategii wskazano na duży potencjał regionalnego dziedzictwa kulturowego, którego istotną częścią są zabytki. Ich wartości historyczne, estetyczne, kulturowe i edukacyjne składają się na unikatową w skali krajowej i europejskiej ofertę turystyczną. Obiektami wzbogacającymi krajobraz województwa świętokrzyskiego, jak zauważono, są zabytki techniki, związane z przemysłem i intensywną działalnością gospodarczą na terenie dawnego Zagłębia Staropolskiego. Duża część z nich zlokalizowana jest na terenie powiatu koneckiego i gminy Stąporków.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego

W dokumencie przyjętym Uchwałą Nr XLVII/833/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 września 2014 roku wyznaczono główne cele i priorytety regionalnej polityki przestrzennej. W planie zawarto wizję zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego na najbliższe 25-30 lat. Wraz ze Strategią rozwoju województwa świętokrzyskiego 2030+ dokument ten będzie stanowić podstawę zintegrowanego systemu zarządzania województwem, który będzie łączył instrumenty gospodarki przestrzennej z instrumentami rozwoju społeczno-gospodarczego. Za główny cel regionalnej polityki przestrzennej uznano: kształtowanie zrównoważonej, harmonijnej struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa świętokrzyskiego, sprzyjającej poprawie atrakcyjności i spójności terytorialnej regionu oraz efektywnemu wykorzystaniu jego potencjałów rozwoju, przy jednoczesnym wsparciu dla rozwiązań innowacyjnych i przyjaznych środowisku przyrodniczemu. Za jeden z ważniejszych celów uznano ochronę i racjonalne zagospodarowanie zasobów przyrodniczych i dóbr kultury, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, dla którego jednym z priorytetów jest ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz racjonalne wkomponowanie zabytków w przestrzeń turystyczną.

Strategia rozwoju powiatu koneckiego do roku 2020

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr XLIII/40/2014 Rady Powiatu w Końskich z dnia 30 października 2014 roku i zawiera szczegółową analizę potencjału gospodarczego, społecznego, przyrodniczego i kulturowego powiatu koneckiego, w tym gminy Stąporków. Za priorytet lokalnej polityki rozwojowej uznano: tworzenie warunków do zrównoważonego

rozwoju powiatu koneckiego w celu poprawy poziomu życia jego mieszkańców poprzez wykorzystanie potencjału gospodarczego, przyrodniczo-kulturowego oraz turystycznego. Za kluczowe obszary interwencji uznano sferę: przestrzenno-środowiskową; gospodarczo-inwestycyjną; społeczną; oraz bezpieczeństwa publicznego. Celem strategicznym przyjętym dla sfery przestrzenno-środowiskowej powiatu koneckiego jest: rozwój głównych gałęzi branż stanowiących o potencjale powiatu oraz poprawa infrastruktury lokalnej. Jednym z założonych do realizacji celów operacyjnych jest pakietyzacja i komercjalizacja produktu turystycznego powiatu, który będzie realizowany poprzez: unowocześnianie i rozbudowę infrastruktury turystycznej; promocję oferty turystycznej powiatu; wspieranie wzrostu standardu usług turystycznych powiatu koneckiego; współdziałanie z innymi powiatami województwa świętokrzyskiego w tworzeniu szerokiej i uzupełniającej się oferty turystycznej regionu.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami lokalnymi

Założenia GPOnZ zachowują zgodność z dokumentami planistycznymi i strategicznymi, sporządzonymi na potrzeby gminy Stąporków. Są wśród nich:

Strategia rozwoju gminy Stąporków na lata 2016-2020

Dokument przyjęty Uchwałą N XXII/208/2017 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 28 marca 2017 roku, w którym zdefiniowano najważniejsze cele i kierunki rozwoju gminy na lata 2016-2020. Założono, iż w przyszłości dzięki wykorzystaniu swojego potencjału rozwojowego związanego z położeniem geograficznym i walorami przyrodniczo-kulturowymi gmina Stąporków stanie się aktywnym ośrodkiem gospodarczo-kulturalnym o walorach turystycznych oraz bezpiecznym i przyjaznym miejscem do życia w aktywnej, zintegrowanej społeczności. Misją rozwoju gminy Stąporków jest dążenie do osiągnięcia celów założonych w poprzez realizację następujących działań: inwestycje w infrastrukturę techniczną gwarantujące zarówno rozwój gospodarczy gminy (gmina jako miejsce spełniające warunki potrzebne do ulokowania w niej inwestycji) jaki i sprzyjające rozwojowi osadnictwa; stwarzanie dobrych warunków rozwoju gospodarczego miasta poprzez wypromowanie gminy jako atrakcji turystycznej; zapewnianie mieszkańcom dostępu do wysokiej jakości edukacji, sportu i rekreacji, kultury i sztuki, usług zdrowotnych oraz innych usług społecznych. Za jeden z najważniejszych obszarów interwencji uznano gospodarkę oraz cel strategiczny: rozwój turystyki w gminie Stąporków. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację celu operacyjnego zakładającego: zachowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego, w tym ochrona zabytkowych obiektów dziedzictwa kulturowego. Będzie to możliwe poprzez następujące zadania m.in.: zabezpieczenie i renowację zabytkowych obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem; udzielanie dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych wpisanych do rejestru zabytków; informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskania środków finansowych na remonty i odnowę zabytków; rozbudowę i przebudowę obiektów publicznej infrastruktury kulturalnej; ochronę obszarów cennych przyrodniczo; odnowę i poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego; renowację, zabezpieczenie i opiekę nad miejscami pamięci narodowej oraz mogiłami wojennymi znajdującymi się na terenie gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stąporków

Dokumentem przyjętym Uchwałą Nr XVI/159/2011 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 29 grudnia 2011 roku dokonano aktualizacji Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Stąporkowa przyjętego Uchwałą Nr XX/109/96 Rady Miejskiej w

Stąporkowie z dnia 20 sierpnia 1996 roku oraz Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stąporków przyjętego Uchwałą Nr XVIII/82/99 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 22 października 1999 roku. Podstawowym celem sporządzenia dokumentu było określenie zasad długookresowej polityki rozwoju przestrzennego gminy Stąporków. Studium jest jedynym dokumentem planistycznym, który kształtuje politykę zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy w dłuższym okresie czasu. Podstawowymi zadaniami Studium są: rozpoznanie aktualnej sytuacji gminy Stąporków, istniejących uwarunkowań oraz problemów związanych z rozwojem; określenie kierunków zagospodarowania przestrzennego i zasad polityki przestrzennej gminy, stworzenie podstawy prawnej do koordynacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego; promocja rozwoju gminy. W ramach prac nad Studium analizie poddano: środowisko przyrodnicze i kulturowe; zagadnienia demograficzne i społeczno-gospodarcze; dotychczasowe przeznaczenie i zagospodarowanie terenu; uwarunkowania wynikające z prawa własności gruntów i turystycznego zagospodarowania; uwarunkowania związane ze stanem komunikacji oraz sieci i urządzeń infrastruktury technicznej. W Studium szczegółowo określono zasady ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnych. Przyjęto, że działania prowadzone w sferze ochrony krajobrazu kulturowego powinny zmierzać do: 1. Zachowania w dobrym stanie, a także rewitalizacji, rewaloryzacji i modernizacji obiektów zabytkowych m. innymi poprzez: a) znajdowanie nowej rentownej formy użytkowania, zharmonizowanej z formą architektoniczną budynku; b) działania edukacyjne; c) kierunkową, prokulturową politykę podatkową. 2. Wypracowania w planach miejscowych cech architektury regionalnej, w tym drewnianej, wskazanej do zastosowania. 3. Opracowania i wprowadzenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego: a) stref ochrony konserwatorskiej dla zespołu osadniczego Odrowąża; b) wprowadzenia obowiązku utrzymania historycznego układu osadniczego wsi Piasek, Wólka Zychowa, Furmanów, Niekłań Wielki; c) egzekwowania określonych w przepisach szczegółowych zasady zharmonizowania zabudowy z otoczeniem w aspekcie kompozycyjnym, w szczególności wobec otoczenia stref ochrony konserwatorskiej, oraz obiektów wpisanych w rejestr zabytków; d) inicjowania ustanowienia obszaru parku krajobrazowego doliny rzeki Czarnej. 4. Wyeksponowania w terenie i zorganizowania punktów widokowych. 5. Opiniowania zamierzeń inwestycyjnych położonych w strefie Konecko-Łopuszańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, a nieobjętych miejscowym planem, z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska. 6. Ochrony wnętrz krajobrazowych przed nieharmonijną zabudową naruszającą kompozycję układu. 7. Organizacji tras turystycznych samochodowych, rowerowych i nowych szlaków pieszych w sposób zapewniający atrakcyjność pod względem poznawczym, wrażliwym, a także komfortu parkowania, bazy żywieniowej i sanitarnej. W rejonach stwierdzonych stanowisk archeologicznych istnieje wymóg uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków działań inwestycyjnych w zakresie budowy nowych obiektów kubaturowych. Na obszarze stanowisk wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje zakaz prowadzenia jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej, rolniczej czy leśnej. W przypadku planowania dużych inwestycji celu publicznego jakiegokolwiek działania naruszające strukturę gruntu należy uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W przypadku odkrycia stanowisk archeologicznych należy je oznaczyć, zabezpieczyć i powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Stanowiska archeologiczne, choć tak bardzo istotne jako świadectwa historii, kultury, osadnictwa stanowią jednocześnie znaczne ograniczenia w możliwości inwestowania. Dla stanowisk archeologicznych przyjmuje się zależnie od charakteru i wielkości różne strefy ochrony archeologicznej. Dla punktowych stanowisk archeologicznych przyjmuje się strefę ochrony archeologicznej 10 metrów, a dla osad i cmentarzy przyjęto strefę ochrony archeologicznej 50 metrów. W Studium do inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadregionalnym zaliczono m.in. opiekę nad zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Stąporków

Miasto i Gmina Stąporków nie posiada aktualnego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Obowiązują jedynie plany miejscowe, które sporządzono dla niektórych miejscowości oraz terenów znajdujących się w granicach miasta Stąporków:

Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Miasta Stąporków w rejonie al. 1000-lecia. Przyjęty Uchwałą Nr VII/35/99 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 30 marca 1999 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Miasta Stąporków w rejonie al. 1000-lecia.

Miejscowy plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stąporków terenu w miejscowości Kozia Wola. Przyjęty Uchwałą Nr XXIII/180/2001 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 27 kwietnia 2001 roku w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Stąporków dotyczącej terenu w miejscowości Kozia Wola.

Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Miasta Stąporków terenu przy ul. Żeromskiego. Przyjęty Uchwałą Nr XXIII/181/2001 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 27 kwietnia 2001 roku w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Miasta Stąporków dotyczącej terenu przy ul. Żeromskiego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części terenu miasta Stąporków w rejonie ulicy Kochanowskiego. Przyjęty Uchwałą Nr IX/59/2019 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 26 kwietnia 2019 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części terenu miasta Stąporków w rejonie ulicy Kochanowskiego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części terenu miasta Stąporków w rejonie ulic: Żeromskiego i Słowackiego. Przyjęty Uchwałą Nr X/68/2019 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 27 maja 2019 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części miasta Stąporków w rejonie ulic: Żeromskiego i Słowackiego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części terenu sołectwa Czarniecka Góra-„Poręba”. Przyjęty Uchwałą Nr XVII/103/2019 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 18 października 2019 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części terenu sołectwa Czarniecka Góra-„Poręba”.

Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego gminy Stąporków na obszarze wsi Odrowąż. Przyjęty Uchwałą Nr /153/2020 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 22 grudnia 2000 roku w sprawie zmiany w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego gminy Stąporków na obszarze wsi Odrowąż.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części terenu sołectwa Czarna. Przyjęty Uchwałą Nr XXXIV/215/2020 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 13 października 2020 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części terenu sołectwa Czarna.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części terenu sołectwa Czarniecka Góra. Przyjęty Uchwałą Nr XXXIV/216/2020 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 13 października 2020 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części sołectwa Czarniecka Góra.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

W okresie początków polskiej państwowości tereny dzisiejszej gminy leżały na pograniczu prowincji sandomierskiej i sieradzko-łęczycyckiej. W początkach XII wieku były częścią kasztelani żarnowieckiej, którą włączono do dzielnicy sandomierskiej. Po zjednoczeniu ziem polskich przez Władysława Łokietka dawne dzielnice otrzymały nazwę ziem, które w XV wieku zaczęto nazywać województwami. W tym okresie ziemie sandomierską i krakowską określano łącznie mianem Małopolski. W XIV wieku w miejsce dawnych kasztelani zaczęły powstawać powiaty. Tereny gminy Stąporków znalazły się w granicach powiatu opoczyńskiego, jednego z siedmiu w województwie sandomierskim. Po trzecim rozbiore w 1795 roku ziemie te znalazły się pod zaborem austriackim, wchodząc w skład tzw. Nowej Galicji, którą podzielono na 6 cyrkułów. W okresie Księstwa Warszawskiego (1809-1815) obszar dzisiejszej gminy Stąporków został włączony w granice powiatu koneckiego w departamencie radomskim, przy czym tereny w okolicach Niekłania i Błaszki znalazły się w powiecie szydłowieckim. Większość tych ziem stanowiły dobra prywatne Końskie Wielkie, należące do rodziny Małachowskich. Byli on właścicielami: Błotnicy, Czarnej, Duraczowa, Janowa, Piasku, Stąporkowa, Gosaniu, Huciska, Koziej Woli, Lutej, Mokrej i Włochowa. Od południa z dobrami Małachowskich graniczyły ziemie należące do Józefa Wielohorskiego, właściciela fabryki żelaza w Krasnej.

Po utworzeniu Królestwa Polskiego przeprowadzono nowy podział administracyjny. Obszar dzisiejszej gminy Stąporków wszedł w skład obwodu opoczyńskiego z siedzibą w Końskich (do 1834 roku), będącego częścią województwa sandomierskiego. W 1837 roku województwa przemianowano na gubernie zaś w 1842 roku w miejsce obwodów zorganizowano powiaty. Dwa lata później liczbę guberni zmniejszono do pięciu. Gubernię kielecką i sandomierską połączono w gubernię radomską. Po upadku powstania styczniowego władze rosyjskie podjęły działania zmierzające do pełnej unifikacji ziem polskich z cesarstwem rosyjskim. W 1867 roku kraj podzielono na 10 guberni i 85 powiatów. Utworzono gubernię kielecką i radomską, w granicach której przywrócono powiat konecki. Z powiatu szydłowieckiego dołączono do niego Błaszki i Niekłania wraz z przyległościami. Podział ten utrzymał się do I wojny światowej, kiedy to ziemie powiatu koneckiego znalazły się pod okupacją austriacką i weszły w skład gubernatorstwa z siedzibą w Kielcach, a potem w Lubinie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości przywrócono podział administracyjny na województwa i powiaty. Z ziem guberni radomskiej i kieleckiej utworzono województwo kieleckie, którego częścią stał się powiat konecki i gmina Niekłania. W 1926 roku została ona zlikwidowana zaś jej tereny włączono do gminy Odrowąż. Ta ostatnia z przerwami istniała do 1975 roku, kiedy to na podstawie reformy administracyjnej kraju zlikwidowano powiaty, a liczbę województw zwiększono do 49. Jedną z nowoutworzonych gmin w województwie kieleckim była gmina Stąporków. W 1998 roku przywrócono podział administracyjny kraju na powiaty. Stąporków stał się jedną z ośmiu gmin powiatu koneckiego, wchodzącego w skład województwa świętokrzyskiego. Całkowita powierzchnia gminy wynosi 232 km². Obszar ten w 2019 roku zamieszkiwało 16 669 osób. Byli to mieszkańcy 49 miejscowości zorganizowanych w 35 sołectwa.

Miejscowa sieć osadnicza obejmuje osiedla, przy których odkryto ślady bytności człowieka pochodzące z epoki kamienia i epoki brązu (Czarna, Kozia Wola, Stąporków, Niekłania Mała, Niekłania Wielka, Janów, Błotnica, Czarniecka Góra, Hucisko, Gustawów). Większość miejscowych osiedli zasiedlono w okresie średniowiecza i w czasach nowożytnych. Pierwsza fala osadnictwa, jaką można zaobserwować w XII wieku skierowała się wzdłuż dolin rzecznych Czarnej i Krasnej, na obszary słabiej zalesione, położone w okolicach Odrowąża, Niekłania i Końskich. Osady te stały się punktami dla dalszego osadnictwa i zakładania nowych osad (Odrowążek, Wola Odrowska, Niekłania Mała), z których część miała charakter służebny (Furmanów, Wołów, Grzybów, Końskie). Ich nazewnictwo może również świadczyć o klimatycznych bądź fizjograficznych cechach okolicy, w jakiej zakładano osady (Mokra, Błotnica, Krasna, Czarna) lub może być

związana z konkretnymi osobami. Nazwa Wólki Plebańskiej może świadczyć o przynależności osady do dóbr plebana z Odrowąża.

Wśród powstających osad były niewielkie przysiółki i osiedla leśne, zakładane wokół warsztatów metalurgicznych, znanych jako kuźnice. Najczęściej były one lokowane w pobliżu złóż rud żelaza, rzek i większych cieków wodnych w miejscach umożliwiających spiętrzenie płynącej wody. Była ona wykorzystywana do poruszania kuźniczych urządzeń. Zabudowę tych osiedli stanowiły drewniane szopy i konstrukcje wodnoładowe, w tym zespoły stawideł i koryt wodnych, za pomocą których wprowadzano płynącą wodę na koła wodne. Na wyposażeniu kuźni znajdowały się młoty wodne, miechy oraz ogniska kuźnicze, w których przygotowywano surowiec żelazny do jego dalszej obróbki. Pracą nowożytną kuźnicy kierował kuźnik, zatrudniający od kilku do kilkunastu ludzi. Byli wśród nich odpowiedzialni za tłuczenie i płukanie urobku płukarze, wytapiający rudę dymacze, przekuwający żelazo kowale oraz niewykwalifikowani robotnicy. Na ich potrzeby w pobliżu fabrycznych zabudowań wznoszono niewielkie domostwa oraz budynki gospodarcze, w tym młyny zbożowe i browary. Zabudowania te tworzyły tzw. osady duraczowe, które z czasem dały początek istniejącym do dziś wsiom i osadom, których nazwy nawiązują do ich pierwotnego charakteru.

Bogate tradycje przemysłowe posiada Błaszki. W 1577 roku w osadzie działała kuźnia o napędzie wodnym, w której przerabiano surowiec żelazny pochodzący z okolicznych kopalń. Prawdopodobnie był to jeden z kilkunastu warsztatów metalurgicznych pracujących w okolicach Błaskowa. Niektóre z nich pozostawały czynne do XVII-XIX wieku. W 1823 roku we wsi funkcjonowała niewielka fabryka żelaza zaś w 1838 roku dwie kuźnie należące do dóbr Krasna oraz młyn wodny.

Innym lokalnym ośrodkiem hutnictwa rud żelaza była Błotnica, notowana w źródłach historycznych już w 1421 roku. Według zapisów z lat 1511-1526 w osadzie działała kuźnia wodna zasilana wodami rzeki Krasnej. Zakład ten pozostawał czynny jeszcze w 1674 roku, przerabiając rudę żelazną pochodzącą z miejscowych kopalń. W XVII wieku osada wraz z pobliskimi terenami stała się własnością rodziny Małachowskich, wchodząc w skład tzw. klucza huciskiego. W kolejnym stuleciu miejscowe zakłady metalurgiczne stały się częścią dużego ośrodka przemysłowego, zorganizowanego przez Jana Małachowskiego. W Błotnicy i jej okolicy uruchomiono fryszerki, w których przerabiano surowiec wielkopiecowy. W 1838 roku roczna produkcja fryszerki w Błotnicy wynosiła 500 centnarów żelaza kutego, z którego produkowano topory, siekiery i inne narzędzia gospodarcze. Mieszkańcy Błotnicy zajmowali się również gwoździarstwem, tj. chałupniczą produkcją gwoździ, które wytwarzano z wykorzystaniem prostych narzędzi ręcznych.

Na przełomie XV i XVI wieku w okolicach dzisiejszego Stąporkowa funkcjonowało kilkanaście kuźnic i pieców dymarskich, które dały początek istniejącym do dziś osadom. Kuźnice te działały w Furmanowie, Piasku, Czarnej, Grzybowie, Błaskowie, Wąglowie, Niekłaniu Małym, Niekłaniu Wielkim, Błotnicy, Janowie, Gosaniu, Duraczowie, Świerczowie i Odrowążu. Jedną z nich była kuźnia „Stąpor (Stampor)” wymieniana już w 1577 roku, której nazwa została zapożyczona od „stępora” tj. młota poruszanego kołem wodnym, wykorzystywanego do kruszenia rudy żelaza. Zakład ten dysponował 3 kołami wodnymi oraz zatrudniał 4 robotników, obsługujących urządzenia do kruszenia i wytapiania rudy żelaza. Od 1662 roku kuźnia ta była znana jako Stąporków i była jednym z wielu podobnych warsztatów metalurgicznych działających w okolicach Końskich. Wśród wytwarzanych w nich produktów były narzędzia rolnicze i gospodarcze, broń sieczna oraz żelazo handlowe w szynach, sztabach, a także blacha i drut żelazny.

W okresie najazdu szwedzkiego (1650-1655) rozwój osady został zahamowany na skutek zniszczeń wojennych i strat ludnościowych. Dopiero początek XVII wieku przyniósł ożywienie gospodarcze tego regionu. W XVIII wieku wraz z upowszechnieniem się na terenie Zagłębia Staropolskiego wielkopiecowej technologii wytopu żelaza nastąpiły istotne zmiany w działalności miejscowych zakładów metalurgicznych. Niektóre z nich znacznie rozbudowano i zmodernizowano. W latach 1738-1739 za sprawą kanclerza Jana Małachowskiego wielki piec wybudowano w Stąporkowie. Wokół niego wzniesiono szereg innych konstrukcji wykorzystywanych w hutnictwie rud żelaza. Prawdopodobnie pierwotną zabudowę zespołu wielkopiecowego w Stąporkowie stanowiły płuczka i tłuczka rud żelaza, magazyn węgla drzewnego, piece rusztowe do przepalania rudy, szopa służąca do przechowywania różnych gatunków rudy, domy dla obsady wielkiego pieca, domostwo pisarza wielkopiecowego, a także liczne konstrukcje hydroenergetyczne, w tym

staw, upusty, koryta i koła wodne oraz mostki drewniane. Pracą wielkiego pieca kierował tzw. majster piecowy, który często nadzorował kilkanaście tego rodzaju konstrukcji. W 1782 roku majster pieca stąporkowskiego prowadził wytop żelaza w wielkich piecach w Stąporkowie, Ruskim Brodzie, Rudzie, Królewcu i Antoninowie. Ponadto był on odpowiedzialny za wykonywanie odlewów oraz innych prac niezbędnych do utrzymania w pełnej sprawności urządzeń hydroenergetycznych i hutniczych, w tym robót naprawczych i remontowych.

Pod koniec XVIII wieku Stąporków stał się centrum większego kompleksu przemysłowego i metalurgicznego. Okoliczne dymarki i kuźnice zostały zmodernizowane i przekształcone we fryszerki, w których odbywał się proces świeżenia (fryszowania) żelaza wytapianego w Stąporkowie. Były wśród nich zakłady w Błotnicy, Czarnej, Duraczowie, Piasku, Stąporkowie, Wąsoszu i Janowie. Z przekuwanego w nich żelaza na stal, produkowano narzędzia gospodarcze, a także broń sieczną i karabiny, które wyrabiano w rusznikarni w Pomykowie. Wytwarzane w dobrach Małachowskiego żelazo (tzw. koneckie) było poszukiwanym na krajowym rynku towarem. Doskonała organizacja pracy i procesów produkcyjnych, realizowanych przy wielkim piecu w Stąporkowie, przekładały się na wysoką jakość oraz ilość wytwarzanego w nim żelaza. W 1782 roku stąporkowski kompleks metalurgiczny składał się z wielkiego pieca i 5 fryszerki, a ogólna produkcja wynosiła 4 000 centnarów żelaza rocznie (ok. 259 ton). W ciągu 56 lat swojej działalności produkcja żelaza w Stąporkowie wzrosła o 470%, co stawiało Stąporków w rzędzie przodujących zakładów na terenie Królestwa Polskiego.

W kolejnych dziesięcioleciach uruchomiono i zmodernizowano szereg innych zakładów wielkopieczowych, wykorzystujących miejscowe złoża rud żelaza. W 1840 roku wznowił produkcję wielki piec w Krasnej. W miejscowych fabrykach żelaznych należących do Władysława Leśniewskiego w 1872 roku wyprodukowano łącznie ponad 12,5 tysiąca pudów surówki żelaznej oraz 2,4 tysiąca pudów żelaza kutego. W 1854 roku czynne pozostawały zakłady metalurgiczne w Niekłaniu Wielkim i Niekłaniu Małym (fryszerka, wielki piec), Wąglowie (fryszerka, wielki piec), Janowie (fryszerka, kuźnica), Czarnej (fabryka żelaz, kuźnic, wielki piec), Furmanowie (wielki piec), Duraczowie (kuźnica), Błotnicy (kuźnica), Wąsoszy (kuźnica) i Stąporkowie (wielki piec). W latach 1850-1854 kompleks stąporkowski zajmował czwarte miejsce w całym regionie koneckim pod względem produkcji. W następnych latach jej poziom uległ zwiększeniu, dzięki licznym modernizacjom, którym poddawano również fabryki żelaza w pobliskim Nieborowie i Wołowie. W okresie powstań narodowych w miejscowych zakładach metalurgicznych produkowano i reperowano broń na potrzeby oddziałów powstańczych. W 1863 roku w okolicach Niekłania operował m.in. oddział pułkownika Dionizego Czachowskiego, pod którego komendą służyło kilkunastu włościan z okolic Stąporkowa. W 1873 roku ulepszono w stąporkowskim wielkim piecu tzw. gorący dmuch, zastępując go nowszym urządzeniem, podgrzewającym powietrze do temperatury 330° C. Po 1879 roku uruchomiono drugi wielki piec oraz zainstalowano maszynę parową. Pozwoliło to na zwiększenie produkcji. W 1890 roku w stąporkowskiej hucie wytopiono ponad 292 tysiące ton surówki żelaznej. Trzy lata później wielki piec w Stąporkowie został poddany gruntownej modernizacji, co pozwoliło na zastosowanie koksu przy wytopie żelaza.

Innym równie ważnym ośrodkiem hutnictwa żelaza były dobra niekłańskie. Około 1877 roku ich ówczesny właściciel hrabia Ludwik Kazimierz Broel-Plater odbudował wielki piec w Furmanowie. W 1880 roku wyprodukowano w nim 3 337 ton surówki żelaznej. Nieco mniejszy zakład wielkopieczowy funkcjonował w Krasnej. W 1880 roku wyprodukowano w nim 414 ton surowca żelaznego. Pod koniec XIX wieku zakończył on jednak działalność.

W latach 1886-1900 Stąporków był największym prywatnym ośrodkiem odlewnictwa na terenie Królestwa Polskiego. W tym okresie roczna produkcja miejscowych zakładów odlewniczych wynosiła około 4 100 ton. Jednym z wiodących produktów miejscowych zakładów były grzejniki (radiatory), elementy instalacji grzewczych, a także rury kanalizacyjne i zlewowe, rury lane, wodociągowe i żebrowe. Duże partie tych produktów były wywożone do Rosji, w tym do Moskwy, Charkowa i Rostowa nad Donem. W początkach XX wieku nastąpił jednak spadek produkcji miejscowych hut i odlewni, spowodowany kryzysem gospodarczym oraz protestami społecznymi o charakterze ekonomicznym. W 1905 roku zorganizowany został masowy strajk załogi Huty Stąporków. W tym czasie za działalność rewolucyjną na stokach Cytadeli Warszawskiej straceni zostali m.in. Władysław Matynia z Miłej oraz Antoni Wojna ze

Stąporkowa. W 1908 roku zakłady stąporkowskie zatrudniały łącznie 506 robotników wykwalifikowanych i 128 pomocników. W tym okresie wytwarzały one 54% wszystkich odlewów produkowanych w regionie. Osada Stąporków liczyła w tym czasie 97 domów i 704 mieszkańców. Wybuch I wojny światowej spowodował spadek eksportu do Rosji i znaczne ograniczenie produkcji. Zniszczenia wojenne oraz kryzysy gospodarcze lat 20-tych i 30-tych XX wieku negatywnie wpłynęły na kondycję miejscowych zakładów przemysłowych. W 1930 roku Huta Stąporków ze względów ekonomicznych została unieruchomiona zaś miejscowe kopalnie żelaza przejęły Zakłady Ostrowieckie. Choć w następnych latach podejmowano próby ponownego uruchomienia huty, to jednak w 1938 roku zakład ten ostatecznie został zamknięty.

W okresie międzywojennym wzrosło jednak zainteresowanie wykorzystaniem miejscowych zasobów naturalnych na rzecz rekreacji, turystyki i przyrodolecznictwa. Sprzyjały temu lokalne warunki klimatyczne i przyrodnicze. W Czarnieckiej Górze pod koniec XIX wieku istniał niewielki zakład leczniczy hydropatyczny. W okresie międzywojennym miejscowość ta stała się niewielkim, ale znanym kurortem wypoczynkowym i miejscowością uzdrowiskową. Duży wkład w tym miał łódzki lekarz Michał Misiewicz, który w dolinie Czarnej założył niewielkie sanatorium, w którym leczono choroby dróg oddechowych, układu pokarmowego, nerwowego i krążenia. Do dyspozycji kuracjuszy były korty tenisowe, kręgielnia, krykiety oraz łódki na jeziorze. W okresie międzywojennym Czarniecką Górę rocznie odwiedzało 10 tysięcy osób. Wśród kuracjuszy byli m.in. Jadwiga Smosarska, Felicjan Sławoj-Składkowski i Stefan Starzyński. Rosnąca popularność tego kurortu została jednak zahamowana wraz z wybuchem wojny oraz powojennym rozwojem miejscowego przemysłu.

W okresie II wojny światowej część zabudowań dawnej Huty Stąporków została zniszczona, pozostałe budynki i konstrukcje rozebrano po 1945 roku. Działające urządzenia i maszyny przekazano odlewni i warsztatom mechanicznym w Nieborowie, które włączono w skład Niekłańskich Zakładów Odlewniczych. W późniejszych latach Odlewnia Żeliwa „Niekłań” stała się największym w kraju producentem grzejników centralnego ogrzewania. Intensywny rozwój miejscowego odlewnictwa nastąpił po 1960 roku i związany był z licznymi inwestycjami gospodarczymi. Towarzyszył im proces urbanizacji miejscowych wsi i Stąporkowa, w którego granicach znalazły się pobliskie osady. W tym okresie nasilił się proces migracji ludności z pobliskich okolic, przybywających do Stąporkowa w poszukiwaniu zatrudnienia. Tym samym spełnione zostały warunki, które umożliwiły nadaniu osadzie praw miejskich, co nastąpiło w dniu 1 stycznia 1967 roku. Znacznie zwiększyło to atrakcyjność osadniczą Stąporkowa oraz wymusiło jego rozbudowę i urbanizację. W Czarnieckiej Górze, w miejscu dawnego zakładu przyrodoleczniczego, uruchomiony został szpital rehabilitacyjny, który od 2001 roku funkcjonuje jako Świętokrzyskie Centrum Rehabilitacji. Przemiany społeczno-gospodarcze z przełomu lat 80-tych i 90-tych XX wieku negatywnie wpłynęły na miejscową gospodarkę, powodując upadek wielu zakładów odlewniczych i metalowych. Nadal jednak przemysłowe tradycje gminy Stąporków stanowią jeden z najważniejszych czynników, wyznaczających kierunki jej rozwoju gospodarczego i społecznego.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy gminy Stąporków stanowi zróżnicowaną przestrzeń, obejmującą bogate zasoby przyrodnicze oraz obiekty, które zostały ukształtowane historycznie w wyniku oddziaływania czynników naturalnych i planowej działalności człowieka. Pod względem przyrodniczym obszar ten należy do najbogatszych na terenie województwa świętokrzyskiego. Na terenie gminy wydzielono trzy rezerваты przyrody: rezerwat przyrody nieożywionej Skałki Piekło pod Niekłaniem; rezerwat przyrody nieożywionej Gagaty Sołtykowskie; rezerwat przyrody (wodny) Górna Krasna. Na ich obszarze ochroną objęto m.in. osobliwe formy skalne powstałe w wyniku erozji eolitycznej, ślady bytowania dinozaurów (m.in. dilofozaurów, zauropodów), siedliska ptaków oraz zbiorowiska rzadkich gatunków roślin. Część Doliny Krasnej, ze względu na jej bogactwo przyrodnicze, została włączona do projektu Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Unikalne pod względem krajobrazowym tereny gminy włączono w granice Suchedniowsko-Oblęgorskiego Parku Krajobrazowego oraz Konecko-Łopuszańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Szczególnie cenne tereny objęto ochroną w ramach obszarów Natura 2000. Jednym z nich jest

Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Natura 2000 Dolina Czarnej (kod PLH260015) o całkowitej powierzchni 4 229,3 ha, z czego 33,7% (1 411,08 ha) stanowią tereny Miasta i Gminy Stąporków. Ochroną objęto naturalne koryto rzeki Czarnej, w tym lasy łęgowe, zarośla wierzbowe, olszyny źródliskowe i łągi olszowo-jesionowe, a także torfowiska, łąki trzęślicowe i rozlewiska wodne. Są one miejscem bytowania wielu gatunków zwierząt i roślin, w tym bobra, wydry i trzepli zielonej. Drugim Specjalnym Obszarem Ochronnym Siedlisk Natura 2000, leżącym na terenie gminy, jest Dolina Krasnej (kod PLH260001) o całkowitej powierzchni 2 384,09 ha, z której 85,7% (2 043,91 ha) stanowią tereny gminy Stąporków. Obszar jej obejmuje tereny silnie zabagnionej doliny rzeki Krasnej i jej dopływów, uważanej za jedną z lepiej zachowanych dolin rzecznych w Krainie Świętokrzyskiej. Występuje tu 9 typów chronionych siedlisk przyrodniczych, w tym murawy bliźniaczkowe, torfowiska przejściowe i płaty łąk trzęślicowych. Na obszarze tym stwierdzono występowanie wielu chronionych i rzadkich gatunków zwierząt, w tym ptaków: gąsiorka, jarzębatki, lerki, dzięcioła średniego, dzięcioła czarnego, zimorodka, derkacza, leleka, kropiatki, żurawia, cietrzewia, błotniaka łąkowego, błotniaka stawowego, trzmielojada, orlika krzykliwego, bociana czarnego, bąka, piskorza, przeplatki aurini i wielu innych. Trzecim Specjalnym Obszarem ochronnym Siedlisk Natura 2000, którego obszar obejmuje część terenów gminy Stąporków jest Uroczysko Pięty (kod PLH260012) o całkowitej powierzchni 753,36 ha. Na terenie ostoi stwierdzono występowanie 57 gatunków motyli dziennych, w tym przeplatki aurinii. Kolejnym, czwartym Specjalnym Obszarem Ochronnym Siedlisk Natura 2000, obejmującym część terenów gminy Stąporków, są Lasy Suchedniowskie (kod PLH260010) o całkowitej powierzchni 19 120,89 ha, będące główną ostoją modrzewia polskiego w kraju. Znajduje się tu dobrze zachowany starodrzew, kompleksy leśne składające się z borów i lasów mieszanych, a także torfowiska i wilgotne łąki.

Obok Obszarów Natura 2000 na terenie gminy zinwentaryzowano dwa pomniki przyrody. Są to: 140-letni modrzew europejski rosnący w Niekłaniu Wielkim oraz 150-letni dąb szypułkowy w Furmanowie. Inną z form ochrony przyrody na terenie gminy Stąporków są tzw. użytki ekologiczne, obejmujące pozostałości ekosystemów o dużym znaczeniu dla zachowania różnorodności biologicznej. Jeden z nich obejmuje tereny sołectwa Luta i Gustawów i zajmuje powierzchnię 10,04 ha.

Zasoby lokalnego środowiska naturalnego stanowią jeden z najistotniejszych elementów miejscowego krajobrazu kulturowego. Są one eksplorowane i wykorzystywane w edukacji ekologicznej i kulturalnej, a także na potrzeby turystyki, rekreacji i sportu. Przez tereny gminy przebiega kilkanaście szlaków turystycznych pieszych i rowerowych.

Szlaki turystyczne piesze

Szlak pieszy koloru żółtego Końskie - Serbinów (długość: 38,5 km): Końskie PKP – Izabelów -ścieżka edukacyjna - droga pożarowa nr 18 - Źródlecko - Wąsosz-Wąsosz Nowiny - Wąsosz Stara Wieś - Krasna – Luta – Szałas – Długojów – Rogowice - Serbinów.

Szlak pieszy koloru niebieskiego im. Stanisława Malanowicza Kuźniaki - Pogorzałe (długość: 81 km): Kuźniaki - Góra Dobrzeszowska – Gruszka – Węgrzyn – Grębosze – Mościska - Sielpia Wielka – Piekło – Niebo – Końskie - Stara Kuźnica – Piasek – Furmanów - rezerwat Skałki Piekło pod Niekłaniem – Borki – Rędocin - rezerwat Ciechostowice - Pogorzałe.

Szlak pieszy koloru czerwonego łączna-rezerwat Diabla Góra (długość: 97 km): łączna-Jegrzyna – Zalezianka – Szałas – Kopice – Odrowążek - Nowy Włochów – Gusina – Gosań -Hucisko – Stąporków - Czarniecka Góra – Czarna – Janów - Wąsosz Ostre Górki - Wąsosz Stara Wieś – Kawęczyn – Miedzierz - Sielpia Wielka - Cieklińsko - Ruda Maleniecka – Maleniec -Kotonic – Starzechowice – Zamoście – Klew - rezerwat „Diabla Góra”.

Szlak pieszy koloru czarnego „Wólka Plebańska PKP - rezerwat Skałki Piekło pod Niekłaniem (długość: 7 km): Wólka Plebańska PKP - Niekłan Wielki - rezerwat Skałki Piekło pod Niekłaniem.

Szlaki turystyczne rowerowe

Szlak rowerowy koloru zielonego „Sielpia - Czarniecka Góra” (długość: 56 km): Sielpia Wielka -Barak – Miedziera - Przyłogi-Kamienna Wola - Adamek-Komorów - Krasna-Serbinów -Długojów – Szałas – Luta – Krasna – Mokra – Duraczów – Błotnica - Czarniecka Góra.

Szlak rowerowy koloru żółtego Stąporków - Nagłowice Miejsca Mocy (długość 138 km):Stąporków - Czarniecka Góra – Czarna – Janów – Wąsosz - Sielpia Wielka-Dziebałtów -Jacentów-Radoszyce – Jakimowice – Słupia – Budziszaw – Oleszno – Koparzew – Kurzelów -Włoszczowa – Żeliszawiczki – Secemin – Bieganów – Moskorzew – Nowiny – Rejowiec -Nagłowice.

Szlak rowerowy koloru niebieskiego Żarnów-Antoniów (długość: 74 km): Żarnów – Adamów - Maleniec – Strzęboszów – Sokołów – Dziebałtów - Sielpia Wielka – Piekło – Niebo – Końskie - Wąsosz – Janów – Czarna - Czarniecka Góra – Stąporków – Wąglów – Niekłań – Kałuża -Antoniów.

W okolicach Niekłania Wielkiego, na terenie Leśnictwie Mościska, znajduje się ścieżka przyrodniczo-leśnicza Skałki Piekło, stanowiąca element programu edukacji leśnej społeczeństwa, realizowanego przez Nadleśnictwo Stąporków. Długość ścieżki wynosi 1,4 km, zaś czas przejścia ok. 1 godziny. Ścieżka zaczyna się obok szkółki leśnej w miejscowości Niekłań Wielki i kończy się w rezerwacie Skałki Piekło pod Niekłaniem.

Szczególnym elementem lokalnego krajobrazu kulturowego jest miejscowa sieć osadnicza. W okresie średniowiecza zintensyfikowaniu uległ proces przekształcania i reorganizacji lokalnego środowiska przyrodniczego, zgodnie z potrzebami miejscowych społeczności. Pierwsze wsie i osady zakładane były w sposób chaotyczny i nieuporządkowany. Zabudowania wiejskie, grunty i uprawy rolne były porzucane i oddalone od siebie. Charakter tych osad uległ zmianie wraz z rozwojem gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej i pojawieniem się dużej własności ziemskiej. Jednym z elementów krajobrazu kulturowego okresu nowożytnego był folwark, grupujący znaczna powierzchnię uprawnej ziemi i wprowadzający nowe typy zabudowy. We wsiach pojawiły się budynki dworskie, a także zespoły budynków gospodarczych. Wykształcone w okresie średniowiecza założenia ruralistyczne przetrwały do połowy XIX wieku, kiedy to zainicjowano proces urządzania wsi, który polegał na łączeniu gruntów oraz ich ponownemu podziałowi. Wymuszało to przenoszenie istniejących budowli i urządzeń gospodarczych w miejsca przeznaczone pod zabudowę. W efekcie powstawały wsie typu ulicowego z budynkami umiejscowionymi wzdłuż jednej ulicy, jeśli pozwalały na to miejscowe warunki. Proces urządzania wsi objął przede wszystkim dobra rządowe. Wsie prywatne często zachowały oryginalny układ zabudowy. Na terenach stanowiących dziś obszar gminy Stąporków przeważała własność prywatna, stąd wiele osad zachowało swój średniowieczny układ ruralistyczny. Na nowo urządzono jedynie Świerczów i Wielką Wieś. Charakter zwartej, wielodrożnej osady zachował do czasów współczesnych Niekłań Wielki.

Jednym z czynników wpływających na zmiany lokalnego środowiska naturalnego i krajobrazu kulturowego był postępujący rozwój górnictwa i hutnictwa rud żelaza na terenach położonych wzdłuż brzegów rzeki Czarnej. Rozległa sieć rzek i cieków wodnych, bogate złoża rud żelaza oraz wysoka lesistość tych terenów, przy ich niskiej przydatności dla rolnictwa, sprzyjały prowadzeniu działalności wytwórczej i przemysłowej w zakresie produkcji i przerobu surowca żelaznego. Największe znaczenie gospodarcze posiadała rzeka Czarna Konecka, znana również jako Taraska, Ługonka lub Czarna Maleniecka. Jest ona zasilana przez wody Krasnej, Młynówki oraz mniejszych cieków wodnych. Przez północne tereny gminy przepływa Młynkowska, Jabłonica i Czysta. Charakterystyczną cechą tych rzek są duże spadki podłużne koryta, wynoszące od 3 do 10%, co umożliwiało ich wykorzystanie na potrzeby hutnictwa i przetwórstwa żelaza. Dowodem na to są pozostałości dawnych układów hydroenergetycznych i spiętrzeń widoczne w pobliżu dawnych stawów fabrycznych, zachowanych do dziś w Niekłaniu Małym, Wąglowie, Czarnej, Janowie, Krasnej, Furmanowie, Piasku i Stąporkowie. W przeszłości większość działających na terenie gminy warsztatów i fabryk żelaznych w procesach technologicznych wykorzystywała koła wodne. Stąd też były one lokowane w pobliżu rzek i cieków wodnych, na których urządzano sztuczne stawy i zbiorniki spiętrzające wodę na potrzeby działalności wytwórczej i przemysłowej.

Przez wiele stuleci jednym z dominujących elementów lokalnego krajobrazu kulturowego były konstrukcje i budowle wykorzystywane w działalności wytwórczej w zakresie hutnictwa rud żelaza. Do czasów współczesnych zachowały się m.in. pozostałości dawnych zespołów wielkopieczowych w Stąporkowie, Krasnej i Furmanowie oraz pojedyncze elementy dawnej infrastruktury komunikacyjnej i transportowej. Trwanie tych obiektów stanowi zapis zachodzących w przeszłości procesów modernizacyjnych i umożliwia interpretacje lokalnej przestrzeni cywilizacyjnej z perspektywy historycznej w wymiarze środowiskowym, przestrzenno-architektonicznym, ekonomicznym, demograficznym oraz społeczno-kulturowym.

Ważnym elementem kulturowego krajobrazu gminy Stąporków są pozostałości dawnego górnictwa rud żelaza. Przedmiotem eksploatacji były złoża położone w okolicach Nieklania Wielkiego, Czarnej, Stąporkowa, Błotnicy, Adamka, Duraczowa i Modrzewiny. Były to pokłady, gniazda i ławice rudy brunatnej i rudy ilastej (żelaziaka ilastego), tj. syderytu i syderytu płytowego (sferosyderytu), zalegającego na głębokości od 5 do 70 i więcej metrów w postaci płyt (5-7,5 cm grubości), przemieszanych z pokładami gliny marglowej i piaskowca. Łatwo dostępne złoża, zalegające na niewielkiej głębokości, eksploatowano już w okresie średniowiecza metodą dołową, kopiąc w złożu doły górnicze. Z czasem złoża zalegające na głębokości poniżej 30 m zaczęto eksploatować tzw. metodą szybikową, tj. za pomocą szybików o przekroju kwadratowym lub prostokątnym z pełną obudową drewnianą. Pod ziemią były one niekiedy połączone chodnikami, tworząc tym samym większe kompleksy wydobywcze. W początkach XIX wieku rozproszone do tej pory po leśnych smugach dołowe i dukłowe kopalnictwo rud żelaza zaczęło koncentrować się w wyspecjalizowane ośrodki wydobywcze, dysponujące odpowiednim sprzętem górniczym i właściwymi technologiami oraz przeszkolonym personelem. Tam, gdzie było to możliwe, stosowano materiały wybuchowe. W latach 80-tych XVIII wieku roboty górnicze z wykorzystaniem prochu strzelniczego prowadzono na Osicowej Górze i Starej Górze. W 1755 roku rudę żelaza odkryto na Kobylej Górze między Stąporkowem i Błotnicą. W I połowie XIX wieku wraz z rozwojem krajowego hutnictwa i metalurgii, zintensyfikowano eksploatację miejscowych złóż rud żelaza. W 1841 roku czynne były następujące kopalnie: Modrzewina, Rozprasna pod Adamkiem, Trześniówka pod Kamienną Wolą, Biała Góra pod Odrowążem, Borkowickie w Nieklaniu, oraz Kobyla Góra położona między Stąporkowem i Błotnicą. Rudę wydobywano również w dobrach Krasna oraz w okolicach Stąporkowa. Działające tu kopalnie Ostrocin, Osicowa Góra i Stara Góra zatrudniały łącznie około 500 górników, zaopatrując w rudę wielki piec w Stąporkowie.

Na przełomie XIX i XX wieku zakończono eksploatację większości miejscowych kopalń rud żelaza. Nadal jednak wydobywano ją m.in. w okolicach Stąporkowa (kopalnie Świnia Góra-Amalia, Piekielna Brama, Dąb, Kalina, Kierat, Ludwik). W latach 70-80-tych XIX wieku pokłady rudy żelaza eksploatowano w okolicach Nieklania Wielkiego, tj. w kopalniach: Czmacze-Cezary, Dęby, Markowy Lasek, Stara Góra i Zygmunt. Dalszy rozwój miejscowego kopalnictwa rud żelaza zahamował kryzys gospodarczy lat 20 i 30-tych XX wieku, kiedy to nastąpił znaczny spadek zapotrzebowania na żelazo. Spowodowało to likwidację szeregu kopalń, funkcjonujących w okolicach Nieklania Wielkiego i Chlewisk. Były wśród nich kopalnie: Kobyla Góra, Osicowa Góra, Ostrocin, Stara Góra, Cecylia, Łazienki, Motyki i Piekło, która w następnych latach wznowiła działalność. Była ona eksploatowana przez Towarzystwo Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich Spółka Akcyjna. W 1927 roku nadal czynne pozostawały, działające w okolicach Duraczowa, kopalnie Kobyla Góra i Chmale. Były one eksploatowane przez Towarzystwo Akcyjne Zakładów Górniczo-Hutniczych i Fabryk Stąporków.

W okresie międzywojennym część prac górniczych została zmechanizowana zaś niektóre kopalnie wyposażono w nowoczesne urządzenia i maszyny wydobywcze. W kopalni Piekło w Nieklaniu, zarządzanej przez Zakłady Ostrowieckie, wprowadzono nowy system eksploatacyjny, opierający się na trzech zmechanizowanych, klatkowych szybach. Jednocześnie do transportu urobku pod ziemią zastosowano ciąg kolejek i wozów dołowych o prześwicie 400 mm. Wielkość pola wydobywczego dla 1 szybu określano w tym czasie na około 10 ha zaś jego zapasy w złożu na 70-80 tysięcy ton rudy surowej. Wydobyty na powierzchnię urobek kolejką wąskotorową odstawiano do stacji kolejowej w Nieklaniu Wielkim, gdzie rudę sortowano i prażono. Następnie tak przygotowany surowiec, zawierający 40-42% żelaza, ładowano do wagonów kolejowych i wysyłano do przetopienia w Ostrowcu Świętokrzyskim.

W okresie międzywojennym, w ramach tworzenia Centralnego Okręgu Przemysłowego (1937-1939), przystąpiono do modernizacji miejscowych kopalń i zakładów metalurgicznych. W Czarnieckiej Górze uruchomiono w pełni zmechanizowaną kopalnię Stanisław, w której wydobywie oparto na jednym scentralizowanym szybie (szyb Brunon). Swoim zasięgiem obejmował on pole wydobywcze o powierzchni około 1 km i zapasach 1 mln ton rudy. Jego głębokość, wraz z szybem wentylacyjnym, wynosiła 80 m. Eksploatacja złoża prowadzona była w systemie ścian o długości 70 m. Furta eksploatacyjna miała wysokość 1,70 m, przy czym grubość pokładu rudy wynosiła 28 cm. Urobek pod ziemię transportowano za pomocą wózków szynowych. W czasie okupacji niemieckiej kopalnia była eksploatowana do 1942 roku, kiedy to część kopalnianych urządzeń i maszyn wywieziono w głąb III Rzeszy. Po II wojnie światowej wznowiono eksploatację rud żelaza w okolicach Stąporkowa i Starachowic, uruchamiając cztery nowe kopalnie, w tym kopalnię 1 Maja w Niekłaniu Wielkim. W 1947 roku rozpoczęto urządzanie kopalni Edward, obejmującej kilkanaście pól górniczych (Edward, Osicowa Góra, Władysław, Ostrocin, Juliusz, Chmale, Kobyla Góra, Stanisław). Eksploatowana do 1965 roku, dysponowała czterema szybami o głębokości 40,0-79,2 m, z czego trzy posiadały drewniane ocembrowanie zaś jeden obudowę murowaną. W tym samym okresie uruchomiono kopalnię Stara Góra, której załoga w latach 1954-1970 wydobyła ponad 1 mln 600 tysięcy ton rudy surowej o zawartości 30% żelaza. Rudę wydobywaną w kopalniach Edward i Stara Góra za pomocą sieci kolei wąskotorowej, o prześwicie wagonów wynoszącym 750 mm, transportowano do Stąporkowa, a dalej do huty w Starachowicach. Sieć ta składała się z dwóch odcinków, tj. Stąporków-kopalnia Edward (5 km) oraz Stąporków-kopalnia Stara Góra (7 km). Zostały one wyłączone z eksploatacji około 1966 i 1973 roku. W tym samym okresie zakończono eksploatację złóż rud żelaza w okolicach Końskich i Stąporkowa. Ostatnią działającą kopalnią rud żelaza w okolicach Stąporkowa była kopalnia Stara Góra, którą zlikwidowano w 1970 roku. Większość jej zabudowań przetrwała do czasów współczesnych i nadal jest wykorzystywana w działalności wytwórczej i przemysłowej. Rozległe kompleksy pogórnice rozciągają się w okolicach m.in. Błotnicy, Czarnej i Niekłania Wielkiego. W okolicach Modrzewiny tereny te obejmują ponad 25 ha powierzchni zaś podstałości dawnego górnictwa w okolicach Czarnieckiej Góry i Starej Góry widoczne są na powierzchni 150 ha. Są to w większości dawne warpy i szyby kopalniane, ale także hałdy odpadowe oraz inne obiekty i konstrukcje wykorzystywane na potrzeby wydobywania i transportu rud żelaza.

Obok reliktyw dawnego górnictwa rud żelaza charakterystycznym elementem miejscowego krajobrazu kulturowego są ślady dawnego węglarstwa leśnego, widoczne na terenach leśnych, które stanowią ponad 61% powierzchni gminy. W większości są to lasy publiczne położone na terenach wiejskich. Przeważają bory iglaste (sosna, jodła, modrzew) i lasy mieszane. Pozyskiwane z miejscowych lasów surowce i materiały stanowiły podstawę rozwoju miejscowego przemysłu żelaznego i lokalnych rzemiosł: stolarstwa, tokarstwa, stelmachostwa, snycerstwa, kołodziejstwa, młynarstwa, bednarstwa, koszykarstwa i studniarstwa. Z drewna i materiałów leśnych (łyko) wyrabiano obuwie (tzw. postoty) oraz mocne powrozy, które stosowano w górnictwie rud żelaza. W przetwórstwo materiałów leśnych zaangażowani byli lokalni rzemieślnicy, właściciele ziemscy i prywatne warsztaty. Wśród pożądaných produktów gospodarki leśnej były drewniane elementy konstrukcyjne, wykorzystywane powszechnie w budownictwie. Z drewna sosnowego, modrzewiowego i świerkowego wykonywano pokrycia dachowe, w tym łaty i gonty oraz cembrowiny studni i szybów górniczych. Szczególną kategorię produktów gospodarki leśnej stanowiły tzw. produkty przerobione: pak, żywica, kalafonia, olejki eteryczne pozyskiwane z drzew iglastych, sadza, dziegieć, gaz drzewny do oświetlania, kwas octowy i alkohol (metanol). Podstawowym produktem lokalnej gospodarki leśnej aż do końca XIX wieku pozostawał węgiel drzewny wykorzystywany w wielopieczynowym procesie wytopu żelaza. Węgiel wypalano w stosach (tzw. mielerzach), które urządzano na terenach leśnych. Odbywało się to wiosną lub jesienią, zwykle od marca do listopada. Wysokość stosów wahała się od 2,3 m do 4,6 m zaś ich powierzchnia wynosiła od 29,5 do 178,0 m². Pozwalało to na jednorazowe wypalanie 300 m³ drewna w jednym stosie. Do czasów współczesnych na terenie gminy w okolicach Furmanowa i Niekłania Wielkiego zachowało się kilkanaście dużych koncentracji dawnych mielerzy węglowych. Ich pozostałości mają postać okręgów o średnicy kilkunastu metrów, wewnątrz których zalega ok. 50 cm warstwa popiołów. Na obwodzie niektórych z nich widoczne są niewielkie doły,

które wykorzystywano do magazynowania pyłu węglowego stosowanego do uszczelniania stosu podczas jego wypalania.

Szczególnym elementem kulturowego krajobrazu gminy Stąporków są pozostałości dawnych parków dworskich oraz obszary zielone, będące w przeszłości częścią większych założeń architektonicznych. W Nieklaniu Wielkim znajdują się zabudowania dawnego zespołu dworskiego (XVIII, XIX w.), obejmującego dawne budynki dworskie oraz tereny zielone z widocznymi pozostałościami oryginalnej roślinności. Do tej kategorii zasobów lokalnego krajobrazu kulturowego zaliczyć należy architekturę dawnego osiedla letniskowego (sanatoryjnego) oraz obiekty zespołu uzdrowiska w Czarnieckiej Górze: budynek administracyjny (1900 r.), szkoła (ok. 1900 r.), szpital (ok. 1900 r.). Na terenie dawnego uzdrowiska zachowały się domy wypoczynkowe (wille) o konstrukcji drewnianej z szerokimi przybudówkami, balkonami, ozdobnymi wieżyczkami i przeszklonymi werandami. Większość z nich wzniesiona została ok. 1930 roku. Szczególnym obiektem kulturowym jest tzw. Źródło Stefana, z którego w okresie międzywojennym i pierwszych latach po wojnie wypływała woda tzw. sercówka, mająca jak twierdzono-właściwości lecznicze i pomagająca w chorach przewodu pokarmowego, układu nerwowego, oddechowego oraz krwionośnego.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie gminy zinwentaryzowano 65 zabytków nieruchomych. Są wśród nich pojedyncze budowle i konstrukcje, jak również zespoły obiektów powiązanych ze sobą funkcjonalnie i historycznie. Ze względu na pierwotną funkcję użytkową najszerszą kategorię stanowią obiekty sakralne, cmentarze, obiekty mieszkalne i przemysłowe. Wśród zinwentaryzowanych zabytków nieruchomych są również obiekty użyteczności publicznej, rezydencjonalne i gospodarcze. Niektóre z nich są częścią większych założeń architektonicznych i urbanistycznych. Zabytkowy układ urbanistyczny Odrowąża (pocz. XVII-XIX w.) w swoich granicach obejmuje m.in. dawny Dom Ludowy (1919 r.), dawną siedzibę urzędu gminy (1918 r.) i murowaną obudowę studni artezyjskiej (1928-1936 r.). Zabytkowy zespół uzdrowiska w Czarnieckiej Górze (ok. 1900-1950 r.) tworzą: zabudowania szpitalne, w tym dawny budynek administracyjny oraz budynek szkoły przyszpitalnej. W Furmanowie znajduje się zabytkowy zespół dawnej leśniczówki (XIX w.) oraz zespół zakładu wielkopieczowego (1830-ok. 1877 r.), w skład którego wchodzi: układ zabudowy zakładu wraz z terenem w granicach ogrodzenia, wieża wyciągowa, budynek dawnej hali lejniczej, budynek przeróbki mechanicznej z kotłownią i kuźnią, budynek socjalny (lub produkcyjny), pozostałości układu wodnego (w tym staw, pozostałości jazu i kanał roboczy) oraz murowane ogrodzenie. Pod względem własnościowym obiekty te stanowią własność samorządową, prywatną oraz własność kościołów. Niektóre z nich zachowały pierwotną funkcję użytkową. Dotyczy to przede wszystkim obiektów sakralnych, cmentarzy, obiektów mieszkalnych i przemysłowych. Zabudowania zespołu zakładu wielkopieczowego w Stąporkowie i Furmanowie nadal wykorzystywane są w działalności przemysłowej.

Warto dodać, iż decyzją z dnia 01.02.2023 r. Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator dokonał wpisu do rejestru zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego zabytku: budynku dworca kolejowego w Stąporkowie, z ok. 1885 roku w granicach murów obwodowych, którego powstanie datuje się na lata 1885-1887. Jego projektantem był prawdopodobnie Adolf Schimmelpfenig. Dworzec usytuowany jest w lesie około 800 m na północ od drogi Skarżysko – Kamienna – Końskie. Obok obiektu znajdują się ruiny budynku gospodarczego, a także nowszy parterowy dom mieszkalny. Dworzec jest murowany wykonany z cegły ceramicznej, trzykondygnacyjnym od wschodu, natomiast dwukondygnacyjnym od zachodu. Na piętrach znajdowały się pomieszczenia mieszkalne oraz biurowe. Więźba dachowa jest drewniana, belkowa, stolcowo-kleszczowa, dach pokryty płytami eternitu falistego, natomiast przedsiónek papą bitumiczną. Stolarka okienna drewniana, ościeżnicowa, podwójna, dwuskrzydłowa z odchylnymi naświetleniami. Drzwi drewniane zewnętrzne obite blachą. Warto dodać, iż obecny stan budynku nie różni się od najstarszych przekazów ikonograficznych, także wewnątrz brak jest

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

znaczących przemian. Stacja kolejowa została zmodernizowana i w grudniu 2021 roku przywrócono lokalny ruch kolejowy.

Tabela 1. Wykaz zabytków nieruchomych zinwentaryzowanych na terenie gminy Stąporków

Lp.	Położenie	Obiekt	Konstrukcja	Datowanie
1	Czarna	Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP	Murowana	1911 r., 1930 r.
2	Czarna	Dawny kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP	Murowana	1763-1764 r.
3	Czarna	Cmentarz przykościelny	N/D	Poł. XVIII w.
4	Czarna	Cmentarz parafialny, rzymsko- katolicki	N/D	Założony ok. 1868 r.
5	Czarna	Dawna szkoła (obecnie biblioteka)	Murowana	Ok. 1900 r.
6	Czarnecka Góra	Zespół uzdrowiska: Szpital	Murowana	Ok. 1900 r. Rozbudowa 1950 r.
7	Czarnecka Góra	Zespół uzdrowiska: Szkoła, później oddział zakaźny szpitala	Murowana	Ok. 1900 r.
8	Czarnecka Góra	Zespół uzdrowiska: Dawny budynek administracyjny	Murowana	Ok. 1900 r.
9	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 38	Drewniana	Ok. 1930 r.
10	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 39	Drewniana	Ok. 1930 r.
11	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 40	Drewniana	Ok. 1930 r.
12	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 41	Drewniana	Ok. 1930 r.
13	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 52	Drewniana	Ok. 1930 r.
14	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 59, (tzw. willa „Halinówka”)	Drewniana	Ok. 1930 r.
15	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 60	Drewniana	Ok. 1930 r.
16	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 61	Drewniana	Ok. 1930 r.
17	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 63	Drewniana	Ok. 1930 r.
18	Furmanów	Zespół leśniczówki: Leśniczówka nr 78, drewniana	Drewniana	II połowa XIX w.
19	Furmanów	Zespół leśniczówki: Domek łowiecki (obecnie dom mieszkalny)	Drewniana	Ok. 1860 r.
20	Furmanów	Zespół leśniczówki: Lodownia (obecnie garaż)	Murowana	II połowa XIX w.
21	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Układ zabudowy zakładu wraz z terenem w granicach ogrodzenia	N/D	1830 r., 1877 r.
22	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Wieża wyciągowa (gichtociąg)	Murowana	Ok. 1877 r.
23	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Budynek dawnej hali lejniczej	Murowana	Ok. 1877 r.
24	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Budynek przeróbki mechanicznej z kotłownią i kuźnią	Murowana	Ok. 1877 r.
25	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego Budynek socjalny (lub produkcyjny)	Murowana	Ok. 1877 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

26	Furmanów	Zespół zakładu wielkopieczowego: Ogrodzenie	Murowana	II połowa XIX w.
27	Furmanów	Zespół zakładu wielkopieczowego: Pozostałości układu wodnego (w tym staw, pozostałości jazu i kanał roboczy)	N/D	II połowa XIX w.
28	Kamienna Wola	Kapliczka św. Jana Nepomucena, murowana	Murowana	1 połowa XIX w.
29	Krasna	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Barbary: Kościół	Murowana	1935 r.
30	Krasna	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Barbary: Ogrodzenia	Murowana	Ok. 1935 r.
31	Krasna	Cmentarz parafialny, rzymsko- katolicki	N/D	Założony ok. 1919 r.
32	Krasna	Pozostałości zakładu wielkopieczowego: Układ hydroenergetyczny (zbiornik wodny, jaz, relikty dolnego kanału)	N/D	Ok. 1850 r.
33	Krasna	Pozostałości zakładu wielkopieczowego: Fragment ogrodzenia z główną bramą	Murowana	Ok. 1850 r.
34	Niekań Wielki	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca: Kościół	Murowana	1835 r. – 1881 r. Nr rejestru: A.502
35	Niekań Wielki	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca: Ogrodzenie z bramami	Murowana	k. XIX w. / pocz. XX w.
36	Niekań Wielki	Zespół cmentarza parafialnego: Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki	N/D	Założony ok. 1835 r.
37	Niekań Wielki	Zespół cmentarza parafialnego: Ogrodzenie cmentarne z bramą	Murowana	1 połowa XIX w.
38	Niekań Wielki	Zespół cmentarza parafialnego: Kaplica cmentarna (dawna kostnica)	Murowana	Ok. 1850 r.
39	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Park	N/D	XVIII i XIX w. Nr rejestru: A.503
40	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Figura Matki Bożej na terenie parku	Murowana	Pocz. XX w.
41	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Pozostałości ogrodzenia parku	Murowana	Pocz. XX w.
42	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Budynek administratora	Murowana	Ok. 1900 r.
43	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Dom dla służby	Murowana	Ok. 1900 r.
44	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Dom mieszkalny	Murowana	Ok. 1900 r.
45	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Zabudowania gospodarcze	Murowana	Ok. 1900 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

46	Niektłań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Młyn	Murowana, drewniana	Ok. 1900 r.
47	Odrawąż	Układ urbanistyczny	N/D	Pocz. XVII-XIX w.
48	Odrawąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Kościół, murowany	Murowana	XVI w., przebudowany 1656 r. – 1672 r., przebudowa fasady i dostawienie kruchty od frontu – 1856 r., restaurowany 1871 r.-1883 r. Nr rejestru: A.504
49	Odrawąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Dzwonnica bramna	Murowana	1856 r. – 1858 r.
50	Odrawąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Kostnica	Murowana	1856 r. – 1858 r.
51	Odrawąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Ogrodzenie	Murowana	1856 r. – 1858 r.
52	Odrawąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Cmentarz przykościelny	ND	XIV w.
53	Odrawąż	Kościół filialny p.w. św. Rozalii	Drewniana	1906 r.
54	Odrawąż	Cmentarz parafialny, rzymsko- katolicki	N/D	Założony 2 ćw. XIX w.
55	Odrawąż	Budynek dawnego urzędu gminy	Murowana	1918 r.
56	Odrawąż	Dawny Dom Ludowy	Murowana	1919 r.
57	Odrawąż	Obudowa studni artezyjskiej	Murowana	1928 r. – 1936 r.
58	Piasek	Układ wodny przy dawnym młynie wraz z drzewostanem przy alei do młyna	N/D	Ok. 1931 r.
59	Stąporków	Zakład wielkopiecowy: Budynek produkcyjny	Murowana	XVIII w., rozbudowany i przebudowany 2 ćw. XIX w. i później
60	Stąporków	Zakład wielkopiecowy: Fragment ogrodu	Murowana	XVIII w., rozbudowany i przebudowany 2 ćw. XIX w. i później
61	Stąporków	Zakład wielkopiecowy: Magazyn	Murowana	XVIII w., rozbudowany i przebudowany 2 ćw. XIX w. i później
62	Stąporków	Zakład wielkopiecowy: Pozostałości układu wodnego	N/D	XVIII-XX w.
63	Stąporków	Budynek szkoły	Murowana	Ok. 1928 r.
64	Stąporków	Dom	Murowana	Ok. 1900 r.

- W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków zgodnie z art. 36 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.) prowadzenie prac remontowych, budowlanych i konserwatorskich wpływających na stan zachowania i wygląd zabytku przeprowadza się w oparciu o pozwolenie ŚWKZ wydane w trybie decyzji;
- przy obiektach ujętych w ewidencji prowadzi się prace remontowe, budowlane i konserwatorskie wpływające na stan zachowania i wygląd zabytku na podstawie opinii lub uzgodnienia z ŚWKZ

(uzgodnienie na podst. Art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2021 r., poz.2351 ze zm.);

- zgodnie z art. 32 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jeśli w trakcie prowadzenia robót ziemnych związanych z inwestycją zostanie odkryty przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że może być zabytkiem – należy niezwłocznie zawiadomić o tym fakcie Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach.

5.2.4. Zabytki ruchome

Wśród najwartościowszych obiektów o charakterze zabytków ruchomych jest wyposażenie miejscowych kościołów i obiektów sakralnych. W kościele parafialnym p.w. Wniebowzięcia NMP w Stąporkowie (1957-1965) znajdują się zabytkowe organy wykonane przez Mateusza Mielczarskiego z Warszawy w 1862 roku. Instrument ten o trakturze mechanicznej posiada wiatrownice zasuwowo-klapkowe zasilane 1 miechem o napędzie nożnym.

Częścią zabytkowego wyposażenia kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny w Odrowążu są trzy dzwony, przy czym dwa z nich pochodzą z XVI wieku zaś trzeci odlany został w 1828 roku. Mniejszy z dzwonów ozdabia inskrypcja o treści: „O Rex Gloriam Christe veni cum pace-1529”, zaś drugi ufundowany w 1562 roku przez Feliksa Budzyńskiego zawiera inskrypcję o treści „Christus Rex fortis veniet in pace et homo factus est”. Wewnątrz świątyni zachowała się dekoracja stiukowa na sklepieniach (II poł. XIX w.) w prezbiterium i nawie północnej o stylizowanych motywach roślinnych, zaś w nawie południowej geometryczna. Obok ołtarza głównego barokowego, wykonanego ok. 1700 roku z rzeźbami św. Barbary i św. Katarzyny oraz obrazem św. Barbary, zachowały się bogato zdobione ołtarze boczne. Na wyposażeniu kościoła znajduje się chrzcielnica wykonana w XVI wieku w stylu renesansowym, ozdobiona herbami Odrowąż, Łabędź, Brochwicz oraz napisem „minera tor Budziński” i datą „1563”. Wśród innych zabytków ruchomych zgromadzonych w świątyni wymienić należy: barkowe konfesjonały i ławki, dwie skarbonki ludowe z malowidłami Matki Boskiej z Dzieciątkiem oraz z repliką obrazu św. Jacka (XVIII w.), dwa anioły trzymające świeczniki (XVII w.), płaskorzeźba św. Anny Samotrzeciej (XVII w.), krucyfiks barokowy, krzyż procesyjny (XVIII w.), wyobrażenie „Chrystus u słupa” (XVIII w.), krucyfiks ludowy, relikwiarz drewniany z rzeźbioną sceną z życia św. Jadwigi Śląskiej (XVIII w.) oraz epitafia. Jednym z malowideł zdobiących wnętrze świątyni jest obraz przedstawiający św. Jacka, który uznawany jest za cudowny. Zabytkowy charakter posiada także kamienna kropielnica (1814 r.), będąca na wyposażeniu kaplicy św. Rozalii w Odrowążu oraz nagrobek żeliwny Leona Żabczyńskiego (zm. 1826) znajdujący się na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Równie wartościowe pod względem kulturowym i historycznym są elementy wyposażenia wewnętrznego kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca w Nieklaniu Wielkim, w tym monstrancja (I poł. XIX w.), pacyfikał (1836 r.), ornat z pasa polskiego, welum i stuła z tkaniny (XVIII w.). Ołtarz wielki przedstawia obraz Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, który został sprowadzony z Rzymu przez hrabinę Elżbietę z Zamojskich Platerową, jako wotum za uzdrowienie. Zasłonę tworzy obraz Zwiastowania NMP pędzla Karola Millera z Warszawy, ufundowany przez fabrykantów z Furmanowa w 1895 roku. Po obu stronach ołtarza znajdują się figury królów św. Zygmunta i św. Ludwika-patronów rodu Platerów. Ołtarz ufundował hr. Ludwik Plater. Ołtarz boczny to obraz św. Wawrzyńca namalowany w 1836 roku przez B. Dąbrowskiego, zaś ołtarz boczny-obraz św. Barbary.

Szczególnie cenne jest wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP w Czarnej-Sanktuarium Matki Bożej Wychowawczynie. W jego centralnym miejscu znajduje się pochodzący z przełomu XVI i XVII wieku i malowany na płótnie wizerunek Matki Bożej z Dzieciątkiem w sukience srebrnej z początków XIX wieku, wykonany na podobieństwo rzymskiego „Zbawienia ludu rzymskiego” (łac. Salus populi romani). Na zasuwach obrazu umieszczono obrazy Wniebowzięcia Matki Boskiej Apostołów przy grobie (XVIII w.). W 1763 roku prymas Polski abp. Władysław Łubieński udzielił zezwolenia na kult obrazu, na którego cele wybudowano w Czarnej kaplicę. Płótno w latach 1990-1991 i w 1997 roku poddano pracom konserwatorskim. Od lat 90-tych XX wieku obraz znany jest, jako Matka Boża Wychowawczynie. Jego wyjątkowy charakter znalazł wyraz w nauczaniu papieża Jana Pawła II, za sprawą którego Stolica

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

Apostolska zezwoliła na koronację obrazu. W dniu 5 września 1999 roku dokonał jej Prymas Polski kard. Józef Glemp wraz z bp. Edwardem Materskim i bp. Janem Chrapkiem. Na wyposażeniu kościoła znajduje się również późnobarokowa, drewniana chrzcielnica, obraz św. Barbary (poł. XIX w.), krzyż ołtarzowy włoski zdobiony mozaiką z postacią Chrystusa z kości słoniowej (II poł. XIX w.), barokowy świecznik mosiężny, ornat z tkaniny (XVIII w.), kapa z tkaniny (pocz. XIX w.). Szczególną wartość posiadają organy rokokowe z 1760 roku, będące na wyposażeniu starego kościoła parafialnego w Czarnej.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Stąporków zinwentaryzowano 113 zabytków archeologicznych, zlokalizowanych w następujących obszarach AZP:

Obszar AZP 78-62 (liczba zabytków: 11)

Obszar AZP 79-61 (liczba zabytków: 1)

Obszar AZP 79-62 (liczba zabytków: 26)

Obszar AZP 79-63 (liczba zabytków: 5)

Obszar AZP 80-61 (liczba zabytków: 6)

Obszar AZP 80-62 (liczba zabytków: 17)

Obszar AZP 80-63 (liczba zabytków: 15)

Obszar AZP 81-62 (liczba zabytków: 32)

W większości są to ślady i pozostałości dawnego osadnictwa, pozwalające na ustalenie okresów historycznych, w których zasiedlone zostały tereny gminy Stąporków. Najdawniejsze ślady obecności człowieka pochodzą z epoki kamienia i epoki brązu (Piasek, Czarna, Stąporków, Niekłań Wielki, Niekłań Mały, Janów, Błotnica, Kozia Wola). Pokazną grupę zabytków archeologicznych stanowią pozostałości dawnych warsztatów hutniczych, w których wytapiano i przerabiano surowiec żelazny (m.in. Furmanów, Piasek, Czarna, Grzybów, Stąporków, Błaszczów, Wąglów, Niekłań Wielki, Błotnica, Janów, Duraczów). Większość z tych obiektów datowana jest na okres średniowiecza i czasów nowożytnych.

Tabela 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Położenie				Funkcja stanowiska	Datowanie
	Obszar AZP		Miejscowość			
	Numer obszaru	Numer stanowiska	Nazwa	Numer stanowiska		
65	78-62	1	Furmanów	1	kuźnica wodna	XVII w. (ok. 1662 r.)
66	78-62	2	Furmanów	2	wielki piec	XIX w. (1830 r. – 1835 r.)
67	78-62	3	Wielka Wieś	1	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny
					śląd osadniczy	okres nowożytny
68	78-62	4	Wielka Wieś	2	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny
					śląd osadniczy	okres nowożytny
69	78-62	5	Wielka Wieś	3	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny
					osada	okres nowożytny
70	78-62	6	Piasek	1	kuźnica wodna	XIX w. (ok. 1838 r.)
71	78-62	7	Piasek	2	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny
					osada	okres nowożytny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

72	78-62	8	Piasek	3	śląd osadniczy	epoka kamienia / epoka brązu
					śląd osadniczy	późne średniowiecze (XIV w.)
					osada	okres nowożytny
73	78-62	9	Piasek	4	śląd osadniczy	późne średniowiecze
					osada	okres nowożytny (XVI w. – XVII w.)
74	78-62	12	Wólka Zychowa	1	śląd osadniczy	późne średniowiecze / okres nowożytny
					osada	okres nowożytny
75	78-62	13	Wólka Zychowa	2	śląd osadniczy	późne średniowiecze / okres nowożytny
					śląd osadniczy	okres nowożytny
76	79-61	9	Czarna	1	śląd osadniczy	neolit
					osada	wczesne średniowiecze
					osada	średniowiecze
77	79-62	1	Czarna	2	kuźnica wodna	nowożytność (ok. 1511 r. – 1526 r.)
78	79-62	2	Czarna	3	kuźnica wodna	nowożytność (ok. 1530 r.)
79	79-62	3	Czarna	4	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich
					punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
80	79-62	4	Czarna	5	punkt osadniczy	epoka kamienia / epoka brązu
					punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
81	79-62	5	Grzybów	1	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
82	79-62	6	Grzybów	2	kuźnica żelazna	nowożytność (ok. 1577 r.)
83	79-62	7	Grzybów	3	szabelnia	nowożytność (ok. 1674 r.)
84	79-62	8	Kozia Wola	1	punkt osadniczy	epoka kamienia / epoka brązu
85	79-62	9	Stąporków	1	wielki piec	nowożytność (1738 r. – 1739 r.)
86	79-62	10	Stąporków	2	wielki piec	nowożytność (ok. 1885 r.)
87	79-62	11	Stąporków	3	kuźnica	nowożytność
88	79-62	12	Stąporków	4	punkt osadniczy	epoka kamienia
89	79-62	13	Błaszaków	1	kuźnica żelazna	nowożytność
90	79-62	14	Błaszaków	2	kuźnica żelazna	nowożytność
91	79-62	15	Wąglów	1	kuźnica	nowożytność
92	79-62	16	Niekłań Mały	3	punkt osadniczy	IV – V okres epoki brązu
					punkt osadniczy	nowożytność

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

93	79-62	17	Niektań Mały	4	kuźnica wodna	nowożytność
94	79-62	18	Niektań Mały	5	punkt osadniczy	IV – V okres epoki brązu
					punkt osadniczy	nowożytność
95	79-62	19	Niektań Mały	6	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
96	79-62	20	Niektań Wielki	2	punkt osadniczy	epoka kamienia
97	79-62	21	Niektań Wielki	3	punkt osadniczy	nowożytność
98	79-62	22	Niektań Wielki	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
99	79-62	23	Niektań Wielki	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
100	79-62	24	Niektań Wielki	6	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
101	79-62	25	Niektań Wielki	7	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
102	79-62	26	Wielka Wieś	4	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
103	79-63	1	Niektań Wielki	1	kuźnica wodna	nowożytność (ok. 1526 r.)
104	79-63	2	Niektań Mały	1	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
105	79-63	3	Niektań Mały	2	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
106	79-63	4	Nadziejów	1	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
107	79-63	5	Nadziejów	2	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
108	80-61	1	Błotnica	1	kuźnica	XIX w.
					wielki piec	XIX w.
109	80-61	3	Janów	1	kuźnica	XIX w.
110	80-61	4	Modrzewina	1	kopalnia rudy żelaza	XIX w.
111	80-61	7	Janów	2	śląd osadniczy	epoka kamienia
					osada	średniowiecze
					osada	wczesne średniowiecze
112	80-61	19	Błotnica	2	osada	wczesne średniowiecze
113	80-61	20	Błotnica	3	śląd osadniczy	neolit / brąz

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

114	80-62	1	Czarwiecka Góra	1	punkt osadniczy	epoka kamienia
115	80-62	2	Czarwiecka Góra	2	punkt osadniczy	epoka kamienia (paleolit - mezolit)
116	80-62	3	Hucisko	1	punkt osadniczy	neolit
117	80-62	4	Hucisko	2	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
118	80-62	5	Hucisko	3	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich
119	80-62	6	Hucisko	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
120	80-62	7	Pardołów	1	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich
121	80-62	8	Włochów	1	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
122	80-62	9	Włochów	2	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
123	80-62	10	Włochów	3	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
124	80-62	11	Gosań	1	kuźnica żelazna	nowożytność (ok. 1662 r. – 1674 r.)
125	80-62	12	Gosań	2	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność
126	80-62	13	Gosań	3	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
127	80-62	14	Mokra	1	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność
128	80-62	15	Duraczów	1	kuźnica żelazna	nowożytność
129	80-62	16	Duraczów	2	punkt osadniczy	nowożytność (XVI – XVII w.)
130	80-62	17	Duraczów	3	punkt osadniczy	nowożytność (XVI – XVII w.)
131	80-63	1	Odrowąż	1	kuźnica	nowożytność (ok. 1510 r.)
132	80-63	2	Odrowąż	2	kuźnica	nowożytność (ok. 1510 r.)
133	80-63	3	Odrowąż	3	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze
					punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

134	80-63	4	Odrawąż	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
135	80-63	5	Odrawąż	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
136	80-63	6	Odrawąż	6	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
137	80-63	7	Odrawąż	7	punkt osadniczy	późne średniowiecze
138	80-63	8	Odrawąż	8	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność
139	80-63	9	Odrawąż	9	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność
140	80-63	10	Odrawąż	10	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność
141	80-63	11	Odrawąż	11	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
142	80-63	12	Odrawąż	12	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
143	80-63	20	Świerczów	1	kuźnica żelazna	nowożytność (XVI w.)
144	80-63	21	Świerczów	2	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w.)
145	80-63	22	Świerczów	3	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
146	81-62	1	Krasna	1	wielki piec i odlewnia	nowożytność (4 ćwierć XVIII w.)
147	81-62	2	Krasna	2	osada	epoka kamienia
148	81-62	3	Krasna	3	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze / późne średniowiecze
					osada	nowożytność
149	81-62	4	Krasna	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
150	81-62	5	Krasna	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
151	81-62	6	Krasna	6	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
152	81-62	7	Krasna	7	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

153	81-62	8	Krasna	8	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
154	81-62	9	Krasna	9	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
155	81-62	10	Komorów	1	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
156	81-62	11	Komorów	2	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
157	81-62	12	Komorów	3	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
158	81-62	13	Komorów	4	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
159	81-62	14	Komorów	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność
160	81-62	15	Gustawów	1	osada	epoka kamienia
161	81-62	16	Gustawów	2	punkt osadniczy	epoka kamienia
162	81-62	17	Gustawów	3	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich
163	81-62	18	Gustawów	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
164	81-62	19	Gustawów	5	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
165	81-62	20	Gosań	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
166	81-62	21	Gosań	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					osada	nowożytność
167	81-62	22	Gosań	6	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność
168	81-62	23	Gosań	7	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
169	81-62	24	Gosań	8	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
170	81-62	25	Gosań	9	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
171	81-62	26	Luta	1	huta szklana	nowożytność (1662 r. – 1668 r.)
172	81-62	27	Luta	2	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					osada	nowożytność

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

173	81-62	28	Luta	3	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)
174	81-62	29	Luta	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
175	81-62	30	Luta	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność
					punkt osadniczy	nowożytność
176	81-62	31	Luta	6	punkt osadniczy	późne średniowiecze
					punkt osadniczy	nowożytność
177	81-62	32	Bień	1	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)

Baza obszarów AZP jest zbiorem otwartym, ponieważ istnieje prawdopodobieństwo, że w wyniku dalszych prac badawczych bądź prowadzonych prac ziemnych zostaną znalezione nowe ślady osadnicze. Natomiast do zagrożeń na jakie narażone są stanowiska archeologiczne należą w szczególności działalność rolnicza głównie tzw. głęboka orka, wydobywanie kruszyw, działalność inwestycyjna, nielegalne poszukiwania, czy siły natury. Zatwierdzona gminna ewidencja zabytków została przesłana do Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jak również do organów administracji architektoniczno-budowlanej oraz nadzoru budowlanego szczebla powiatowego i wojewódzkiego, ponieważ właściwa wymiana informacji usprawni uzgadnianie planowanych inwestycji przy obiektach i na obszarach ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Jednym z zabytkowych obiektów pochodzących z terenu gminy Stąporków, znajdujących się w zbiorach Muzeum Wsi Kieleckiej w Tokarni jest dawny młyn wodny z miejscowości Piasek. Jego właścicielem był Wacław Janiszewski. Drewniany budynek młyna został wzniesiony w 1931 roku nad rzeką Młynkowską, w północnej części wsi Piasek. Pierwotnie młyn, usytuowany szczytową ścianą do drogi przechodzącej przez osadę, był częścią osady młynarskiej obejmującej stodołę, dom mieszkalny. Młyn pozostawał czynny w latach 1931-1939 oraz od 1945 do 1970 roku. Jest budynkiem dwukondygnacyjnym o konstrukcji drewnianej, nakrytym dwuspadowym dachem pokrytym gontem. Ściany wzniesiono z belek sosnowych, węglowanych na nakładkę obustronną ukośną. Pod budynkiem, między kamiennymi ścianami fundamentów, urządzono podpiwniczenie, w którym zamontowano wał napędowy i koło transmisyjne, zintegrowane z dużym kołem poziomym, kołami trybowy i pasowymi, które zainstalowano na parterze budynku. Urządzenia młyńskie napędzane były za pomocą drewnianego, nasiębiernego koła wodnego, zasilanego w wodę za pomocą koryta drewnianego z dwoma upustami (jałowym, roboczym). Wewnątrz młyna zachowały się kamienie młyńskie dwa zwyczajne (mlewniki) oraz tzw. żubronnik do oczyszczania ziarna, odsiewacze mączne oraz przyrządy do wyrobu kaszy tatarskiej i jaglanej.

Dużą kolekcję obiektów o charakterze muzealnym, związanych z terenem gminy posiada w swych zbiorach muzeum regionalne prowadzone przez Oddział PTTK Końskie. Wśród zgromadzonej kolekcji są m.in. archiwalne dokumenty i fotografie, materiały dotyczące historii miejscowego odlewnictwa i hutnictwa rud żelaza, a także pamiątki po osobach zasłużonych dla regionu.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Częścią zasobów kulturowych gminy Stąporków jest lokalne dziedzictwo niematerialne, stanowiące dla jej mieszkańców źródło poczucia tożsamości i ciągłości miejscowych tradycji. Dziedzictwo to obejmuje wiedzę i umiejętności praktyczne związane z rzemiosłem tradycyjnym oraz dawnymi technologiami wytwórczymi i produkcyjnymi, praktyki związane z przyrodą i środowiskiem naturalnym, rytuały dnia codziennego, zwyczaje świąteczne, przesady, a także sztuki widowiskowe oraz tradycje i przekazy ustne. Przypisane do nich wartości i treści są ważnym elementem lokalnego systemu identyfikacji kulturowej, historii poszczególnych osad, miejscowej toponimii, a także obrzędowości i języka. Ze względu na położenie geograficzne na terenie gminy Stąporków przenikają się elementy kultury ludowej charakterystyczne dla Małopolski i regionu kieleckiego z wpływami folkloru opoczyńskiego. Są one kultywowane i przekazywane w procesie pokoleniowej transmisji kulturowej, w której uczestniczą miejscowi rzemieślnicy, artyści, amatorskie zespoły artystyczne i ludowe, koła gospodyń wiejskich oraz organizacje pozarządowe i grupy nieformalne. Kultywowane są m.in. tradycje dawnego garncarstwa, snycerstwa oraz obrzędy i zwyczaje związane z dawną wsią i leśnictwem. Działania w tym zakresie koordynuje i organizuje Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Stąporkowie (dalej-MGOKiS), przy udziale instytucji i osób działających na rzecz zachowania i promocji lokalnego dziedzictwa kulturowego. MGOKiS współpracuje z artystami ludowymi tworzącymi prace z zakresu m.in. rzeźby i ceramiki. Okazją do popularyzacji i promocji lokalnego dziedzictwa niematerialnego są liczne imprezy i przedsięwzięcia kulturalne, organizowane na terenie gminy. Dawne tradycje rzemieślnicze prezentowane są podczas przeglądów artystycznych i ludowych, którym towarzyszą inscenizacje sceniczne, podczas których odtwarzane są ludowe obrzędy weselne lub rytuały dnia codziennego. Na terenie gminy działa kilkanaście zespołów ludowych. Są to:

Zespół śpiewaczy z Mokrej (Mokrzaneczki)

Zespół powstał w 1983 roku, jednak jego początki sięgają 1954 roku, kiedy to w Mokrej założono koło gospodyń wiejskich. Do połowy lat 90-tych XX wieku zespół był obecny na lokalnej i regionalnej scenie zespołów ludowych. W 2014 roku nastąpiła jego reaktywacja pn. Mokrzaneczki. Członkowie zespołu wykonują tradycyjne pieśni i tańce ludowe przy akompaniamencie muzycznym.

Zespół śpiewaczy ze Smarkowa (Smarkowianki)

Początki zespołu sięgają 1964 roku, kiedy to w Smarkowie zawiązało się koło gospodyń wiejskich. Członkinie koła organizowały zajęcia z prowadzenia gospodarstwa domowego (nauka gotowania, szycia, haftowania, dojenia krów, i inne), a także zabawy ludowe, koncerty i przedstawienia sceniczne. Od 2008 roku zespół występuje podczas festynów, uroczystości, dożynek, koncertów charytatywnych, targów, oraz innych imprez organizowanych na terenie gminy, powiatu i województwa świętokrzyskiego. Smarkowianki reprezentują zanikający już nurt śpiewu tradycyjnego, starają się uczyć i dobierać repertuar tradycyjny, śpiewając go z użyciem gwary własnego regionu i techniką białego śpiewu jednogłosowego. Zespół stosuje się do wymogów ubioru tradycyjnego regionu kieleckiego-odmiany koneckiej i zawsze występuje w strojach regionalnych; przekazuje tradycje śpiewacze młodszemu pokoleniom.

Zespół Koła Gospodyń Wiejskich w Duraczowie

Zespół powstał w 1970 roku i wykonuje tradycyjne utwory ludowe w oparciu o zachowane przekazy. Są wśród nich tzw. ballady ludowe, zawierające dowcipne opowieści, oparte na ludowych porzekadłach i mądrościach. Członkinie koła kultywują tradycję układania tradycyjnych wieńców dożynkowych oraz wykonują różnorodne prace z zakresu rzemiosł tradycyjnych. W 2000 roku zespół został wyróżniony brązowym medalem Gloria Artis, nadanym przez Ministra Kultury.

Częścią lokalnego dziedzictwa kulturowego są tradycje patriotyczne z okresu powstań narodowych i II wojny światowej. W okresie powstania styczniowego na terenie dzisiejszego rezerwatu przyrody

nieożywionej Skalki Piekło w kwietniu 1863 roku obozował oddział dowodzony przez Dionizego Czachowskiego, naczelnika wojennego województwa sandomierskiego i jednego z najstynniejszych dowódców powstańczych. 9 czerwca powstańcy stoczyli kilka potyczek, walcząc z kozakami pod Niekłaniem, Czarną i w Wólce Zychowskiej. W trakcie rewolucji 1905 roku protestowali i strajkowali robotnicy miejscowych zakładów przemysłowych, w tym Huty Stąporków. Wielu z nich aktywnie uczestniczyło w działalności niepodległościowej. W okresie II wojny światowej na terenie gminy miały miejsce ciężkie walki z oddziałami niemieckimi. We wrześniu 1939 roku przepraw nad rzeką Czarną broniła 36 dywizja piechoty. Jej pododdziały pod Krasną stawiały silny opór nacierającym jednostką niemieckim. W trakcie walk Krasna spłonęła. Krótko po zakończeniu walk na terenie gminy zaczęły powstawać terenowe struktury organizacji konspiracyjnych. W Odrowążu działała lokalna komórka ZWZ. W 1939 roku w Niekłaniu Karol Niedzielski (ps. Dobosz) zorganizował oddział ruchu oporu, który wszedł w skład ZWZ/AK. Na terenie gminy operował pierwszy oddział partyzancki kraju, dowodzony przez mjr. Henryka Dobrzańskiego (ps. Hubal). 30 marca 1940 roku dowodzone przez niego oddziały stoczyły zwycięską bitwę z Niemcami pod Huciskiem. Swoje bojowe zorganizowały również ugrupowania lewicowe. Podporządkowane PPR placówki Gwardii Ludowej powstały w Stąporkowie, Nieborowie, Hucisku, Krasnej, Błaszku, Mokrej, Gustawowie, Gosaniu, Lutej, Komorowie i Mokrej, gdzie H. H. Kozubski (ps. Kaliński) zorganizował 60-osobowy oddział partyzancki. Ugrupowania te dokonały ataku na niemieckie posterunki w Stąporkowie i Czarnieckiej Górze. W kolejnych latach w miejscowych lasach operowały dwie brygady AL oraz oddziały partyzanckie AK. Były wśród nich jednostki II Zgrupowania ze Zgrupowań Partyzanckich AK Ponury, dowodzone przez ppor. Waldemara (Szwieca (ps. Robot), które operowały w lasach niekłańskich, atakując niemieckie patrole i placówki. 13 sierpnia 1943 roku pod Smarkowem zaatakowano niemiecką ekspedycję karną, zaś 4 września dowodzeni przez Robota żołnierze zatrzymali niemiecki pociąg urlopowy na stacji w Wólce Plebańskiej. On sam wraz z kilkoma żołnierzami zginął 14 października 1943 roku w Wielkiej Wsi podczas walki z oddziałami niemieckimi. Wśród innych oddziałów partyzanckich operujących na tym terenie było ugrupowanie Antoniego Hedy (ps. Szary), które 5 czerwca 1944 roku w Wólce Plebańskiej opanowało niemiecki pociąg z transportem amunicji. Po wyzwoleniu tych terenów spod okupacji niemieckiej przez Armię Czerwoną walkę zbrojną z przedstawicielami komunistycznych władz wspieranych przez ZSRR kontynuowały oddziały NSZ. W okolicach Stąporkowa operowały m.in. oddziały: Mariana Łyżwy (ps. Żbik), a także Szarego, Lasoty i Mariana Jankowskiego (ps. Kmicic). W okresie II wojny światowej za pomoc i wspieranie oddziałów partyzanckich śmierć poniosło wielu mieszkańców gminy. 6 kwietnia 1940 roku w nieistniejącej dziś wsi Koprusa, której tereny włączono do Stąporkowa, Niemcy spalili żywcem czteroosobową rodzinę Gutów, w tym dwójkę dzieci. 28 lutego 1943 roku w Wielkiej Wsi zamknięto w domu i spalono 28 osób. Kolejną pacyfikację wsi siły niemieckie przeprowadziły 14 października 1943 roku w związku z pobytem w niej partyzantów z oddziału Robota. Wiosną 1944 roku niemieckie oddziały spacyfikowały Lutę (18 kwietnia) oraz Smarków (9 maja), w którym rozstrzelano 25 osób. Ofiarą niemieckich prześladowań padła również żydowska ludność Stąporkowa i Odrowąża.

Pamięć o tych wydarzeniach jest kultywowana podczas uroczystości patriotycznych, towarzyszących obchodom rocznic wydarzeń historycznych ważnych dla regionu oraz świąt narodowych. Wśród organizowanych cyklicznie wydarzeń są m.in.:

Kulturalne spotkanie z historią

Celem przedsięwzięcia, organizowanego corocznie w połowie stycznia od 2013 roku, jest kultywowanie pamięci o wydarzeniach historycznych z okresu II wojny światowej. Program imprezy obejmuje m.in. wystawy fotograficzne, rekonstrukcje historyczne, prelekcje oraz występy artystyczne. Wydarzenie jest okazją do spotkania najmłodszych mieszkańców regionu ze świadkami historycznych wydarzeń oraz kombatantami i członkami organizacji działających na rzecz zachowania i promocji patriotycznych tradycji regionu.

Niekłański Październik

Wydarzenie ma na celu kultywowanie pamięci o mieszkańcach regionu oraz żołnierzach AK, poległych podczas II wojny światowej na terenie Ziemi Niekłańskiej. Jego program obejmuje

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

uroczystości religijne, wspólną modlitwę oraz składanie przez oficjalne delegacje kwiatów grobach poległych żołnierzy i partyzantów (Niekląń Wielki, Wielka Wieś, Furmanów). Częścią wydarzenia są występy artystyczne, w których udział biorą dzieci i młodzież z miejscowych szkół i placówek wychowawczych.

Podczas tych i podobnych wydarzeń, organizowanych przez instytucje kultury, organizacje społeczne, placówki szkolne i wychowawcze oraz władze samorządowe, przypominane są postacie osób zasłużonych dla regionu. Są wśród nich: wybitni przedsiębiorcy, naukowcy, politycy, działacze niepodległościowi i społeczni, animatorzy lokalnego życia kulturalnego i oświatowego, a także osoby, których życiowe losy skierowały na tereny gminy.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026**Tabela 3. Biogramy osób związanych z gminą**

Imię i nazwisko	Biogram
Cezary Plater (1810-1869)	Hrabia, herbu własnego: ziemianin, działacz gospodarczy. Syn Kazimierza i Apolinary z Żabów, ojciec Ludwika. Był właścicielem Niekłania w ziemi szydłowieckiej. U schyłku I połowy XIX wieku prowadził działania modernizacyjne tamtejszych zakładów górniczo-hutniczych. Około 1850 roku zbudował fabrykę narzędzi i maszyn rolniczych. Produkowano w niej sieczkarnie, wialnie, młynki, pługi, radła, brony itp. W końcu lat 50-tych XIX wieku w celu utrzymania wysokiego poziomu produkcji zatrudnił dużej klasy specjalistę-Antoniego Żerańskiego. Unowocześniono wówczas szereg wyrobów i wprowadzono nowe produkty do asortymentu. Jednym z najbardziej znanych były-dotychczas niewytwarzane w Królestwie Polskim-lewarki, które znalazły licznych odbiorców. Niezwykle ważne dla dalszego rozwoju gospodarki kraju było zorganizowanie produkcji młockarni i tartaków parowych, znajdujących odbiorców wśród ziemian na południu Kongresówki.
Stanisław Dajer (1866-po 1938)	Urodzony w Niekłaniu Wielkim działacz PPS z zawodu kowal. Od 1905 roku członek MKR PPS w Niekłaniu Wielkim. 15 XI 1905 roku współuczestniczył w organizacji strajku szkolnego w szkole początkowej w Niekłaniu. Brał udział w kilkunastu akcjach bojowych OTB PPS w okolicach Niekłania, Bliżyna, Odrowąża i Stąporkowa. Odznaczony Medalem Niepodległości (1938 r.).
Stefan Bielecki	Działacz PPS, robotnik odlewni J. Tarnowskiego w Stąporkowie. W 1894 roku wspólnie z emisariuszem radomskiej LKR PPS stolarzem W. Malinowskim (ps. Bonifacy) zorganizował pierwsze koło PPS w Stąporkowie. W 1896 roku był organizatorem pierwszego LKR PPS w osadzie.
Thomas Moore Evans (1794-1837)	Przemysłowiec angielski, który przybył do Polski i w Warszawie przy ul. Miodowej otworzył sklep z towarami angielskimi. Z czasem uruchomił fabrykę wyrobów żelaznych, w których produkował maszyny i narzędzia rolnicze. Wraz z bratem Andrew Evansem dzierżawił wielki piec w Krasnej. Wytwarzany w nim surowiec żelazny przetwarzany był w warsztatach należących do Evansów w bardziej zaawansowane produkty, w tym urządzenia przemysłowe i maszyny rolnicze.
Wawrzyniec Komoda (1888-1910)	Działacz PPS ps. Śmiałek, urodzony w Duraczowie. Pracownik odlewni w Końskich, gdzie prowadził tajny skład broni oddziałów bojowych PPS. Uczestniczył w kilkunastu akcjach bojowych. Zagrożony aresztowaniem w 1908 roku przeniósł się do Ostrowca, a następnie Łodzi. W maj 1910 roku, po zamachu dokonanym na prowokatora Władysława Ziółkowskiego w Białogonie koło Kielc, zginął w walce. Pośmiertnie oznaczony KNzM (1930 r.).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

<p>Konstanty Wiktor Broel-Plater (1872-1927)</p>	<p>Hrabia, ziemianin, przemysłowiec i polityk, urodzony w Niekłaniu. Syn Ludwika i Zofii Dzierżykraj-Morawskiej, brat Henryka i Zygmunta. Ukończył Gimnazjum św. Anny w Krakowie i Akademię Górniczą w Leoben (1895 r.), na tej ostatniej uczelni był kuratorem Koła Bratniej Pomocy. Po studiach przejął po ojcu majątek i hutę w Chlewiskach. Jako polityk był konserwatystą. W 1905 roku brał udział w nieudanej próbie założenia Stronnictwa Narodowo-Zachowawczego, po czym wstąpił do SPR. Działał głównie na terenie guberni radomskiej. Publikował komentarze do aktualnej sytuacji politycznej, głównie w warszawskim „Słowie”, m.in. w trakcie kampanii wyborczej do II Dumy Państwowej. W latach 1907-1908 odbył podróż do Egiptu i Sudanu. Jego pokłosiem były „Listy z Afryki”, opublikowane w 1909 roku na łamach „Słowa”. W 1912 roku sprzedał Władysławowi Pułowskiemu majątki Chlewiska oraz Pawłów i zamieszkał w Warszawie. Po wybuchu I wojny działał w Komitecie Obywatelskim miasta Warszawy. Współzałożyciel i członek Komitetu Narodowego Polskiego w Warszawie (XI 1914-VII 1915). Był sekretarzem Wydziału Wykonawczego KNP. Zaangażował się w tworzenie polskich formacji wojskowych, walczących przy boku Rosji przeciw państwom centralnym. Był członkiem Komitetu Organizacyjnego Polskich Drużyn Ochotniczych. Po wyparciu Rosjan z Królestwa Polskiego działał w Międzypartyjnym Kole Politycznym (X-XI 1915 r.). W listopadzie 1915 roku opuścił Królestwo Polskie i udał się na emigrację do Szwajcarii. Tu włączył się w prace założonej przez Erazma Piltza Agencji Polskiej w Lozannie, uczestniczył m.in. w zjazdach polityków w Lozannie (7-12 II 1916 r., 30 I-2 II 1917 r.) i Paryżu (19-25 VI 1917 r.) oraz działał na rzecz przekonywania opinii publicznej we Włoszech w sprawie Polski. W niepodległej Polsce był wiceprezesem Stronnictwa Zachowawczego (1923-1926) oraz członkiem Wydziału RN Organizacji Ziemiańskich w Polsce. Następnie współzałożyciel i działacz Klubu Zachowawczo-Monarchistycznego (1926-1927). Był również znawcą sztuki i kolekcjonerem. Zmarł 16 VIII 1927 roku w Warszawie.</p>
<p>Ludwik Kazimierz Broel-Plater (1844-1909)</p>	<p>Hrabia, ziemianin i przemysłowiec, urodzony w Górze koło Śremu Wielkopolskiego. Syn Cezarego i Stefanii z Małachowskich, ojciec Henryka, Konstantego i Zygmunta. Studia ukończył w Metz w Lotaryngii. Posiadał wiele posiadłości ziemskich w regionie świętokrzyskim, w których intensywnie rozwijał produkcję żelaza. Był znawcą i propagatorem hutnictwa wielkopiecowego. Po matce odziedziczył duże i uprzemysłowione dobra Niekłań z wielkim piecem w Furmanowie. W 1889 roku otrzymał zdewastowane dobra białaczowskie, które pod jego zarządem zaczęły przynosić dochód. Od Wielkopolskiego w tym samym roku kupił Bliżyn z 3360 ha i wielkim piecem za 300 tysięcy rubli, a w 1896 roku Chlewiska z 5600 ha za 600 tysięcy rubli. Założył spółkę aukcyjną z kapitałem ponad milion rubli do budowy stalowni w Bliżynie, której rozruch nastąpił w 1900 roku. Odbudował i unowocześnił spalony wielki piec w Furmanowie, gdzie uruchomiono piec martenowski. W latach 1871-1878 uzyskała trzykrotny wzrost produkcji dzięki m.in. zastosowaniu 2 maszyn parowych o mocy 120 KM każda. Maksymalna produkcja roczna wynosiła do 4800 t surówki, co przewyższało produkcję słynnej Huty Bankowej. W 1893 roku kopalnie i huty w posiadłościach Platerów zatrudniały ponad 1100 robotników. Duże zasługi położył dla rozwoju kolejnictwa. Piastował we władzach spółek kolejowych wysokie funkcje, przeznaczył tereny pod kolej przechodzącą przez jego dobra i wybudował stację Niekłań. Zmarł 22 IX 1909 r. w Białaczowie.</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

<p align="center">Henryk Marian Broel-Plater (1876-?)</p>	<p>Hrabia, ziemianin i przemysłowiec, urodzony w Niekłaniu. Syn Ludwika i Zofii Dzierżykraj-Morawskiej, brat Konstantego i Zygmunta. W 1908 roku przejął po ojcu większość posiadłości rodziny. Był właścicielem majątków Bliżyn (12 152 ha), Niekłań Wielki (22 485 ha) i Błaszaków (10 685 ha) oraz licznych zakładów przemysłowych położonych w jego dobrach, m.in. stalowni z odlewnią w Bliżynie i huty w Stąporkowie. Jego przedsiębiorstwa uzyskiwały wiele wyróżnień i medali na międzynarodowych targach. Działacz LN i SD-N. Przed I wojną światową wspierał działalność zgromadzeń bezhabitowych na terenie Radomskiego. Członek Komitetu Obywatelskiego (1914-1915) a następnie Ratunkowego Powiatu Koneckiego (1915-1918).</p>
<p align="center">Józef Chmielewski (1879-po 1931)</p>	<p>Działacz PPS (ps. Siano) urodzony w Stąporkowie. Pracował jako odlewnik w zakładach hrabiego J. Tarnowskiego w Stąporkowie. Zajmował się pracami agitacyjno-organizacyjnymi w okolicach Stąporkowa, Bliżyna, Szydłowca i Końskich. Organizował i prowadził przytulisko dla zdekonspirowanych bojowników PPS. W 1908 roku po aresztowaniu zesłany został do Priangarskiego Kraju w guberni Jenisejskiej. W 1911 roku powrócił z zesłania. Podczas I wojny światowej odbudował w Stąporkowie struktury PPS. Należał do Komitetu Narodowego w Stąporkowie oraz Rady Narodowej Powiatu Koneckiego, członek Polskiej Organizacji Wojskowej. W listopadzie 1918 roku uczestniczył w rozbrajaniu Austriaków. W okresie międzywojennym mieszkał w Bliżynie, pracując jako odlewnik w odlewni Stąporków. Odznaczony Krzyżem Niepodległości (1931 r.).</p>
<p align="center">Ludwik Małachowski (?-1857)</p>	<p>Hrabia, ziemianin, działacz gospodarczy. W 1810 roku objął dobra po zmarłym w 1809 roku kuzynie Stanisławie, marszałku Sejmu Wielkiego. Były to: miasto i folwark Białaczków oraz 13 wsi w powiecie opoczyńskim. Popierał napływ rzemieślników, którym tworzył dogodne warunki do działalności gospodarczej. Kład również duży nacisk na rozwój miejscowego hutnictwa: posiadał w rejonie Końskich, Stąporkowa, Białaczkowa prawie 1/3 kopalni i hut żelaza. W okresie poprzedzającym wybuch powstania listopadowego, w celu sprawnego kierowania tak dużym kompleksem przemysłowym, powołał wspólny zarząd dla Niekłania, Borkowic i Białaczkowa. Od 1851 roku wdrażał nowoczesną technologię produkcji żelaza, m.in. sprowadził maszyny parowe do Niekłania i Borkowic. Podejmował również starania zmierzające do podniesienia poziomu miejscowego szkolnictwa.</p>
<p align="center">Antoni Bucelski (1845-1931)</p>	<p>Urodził się we wsi Gnojno. Walczył w powstaniu styczniowym, jako szeregowy. Pozostawał pod rozkazami Krysińskiego. Pełnił służbę wywiadowczą pod kierunkiem oficerów Kamińskiego i Biernackiego. W dniu 4 grudnia 1863 roku dostał się do niewoli we wsi Tarawka w lubelskim. Osądzony i zesłany na Syberię. Do kraju wrócił w 1870 roku. Zamieszkał w Stąporkowie, gdzie pracował jako magazynier w miejscowej fabrycznej żelaza. Awansowany na stopień podporucznika, odznaczony Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości z Mieczami (1930 r.). Jego grób znajduje się na cmentarzu w Czarnej.</p>
<p align="center">Stanisław Dobrogojski, ps. „Grzmot” (1818-1863)</p>	<p>Był synem powstańca z 1794 roku, a jednocześnie członka Towarzystwa Patriotycznego. Ukończył Akademię Wojskową w Petersburgu. Działał w polskiej organizacji narodowej. W 1863 roku, jako kapitan smoleńskiego pułku piechoty stacjonującego w okolicach Kielc, przeszedł na stronę powstańców. Walczył w oddziale Dionizego Czachowskiego. Poległ 22 kwietnia 1863 roku w bitwie pod Stefankowem. Pochowany na cmentarzu w Niekłaniu Wielkim</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

<p align="center">Jan Małachowski (1698-1792)</p>	<p>Kanclerz wielki koronny. Urodził się 24 stycznia w Rękoraju, jako syn wojewody poznańskiego Stanisława i Anny Konstancji z Lubomirskich. Odziedziczone dobra powiększył o klucz Białaczków (1726, 1736 r.), Baranów Sandomierski (1728 r.), Dobrą pod Limanową (1726-1727 r.) i część Ordynacji Ostrogskiej na Wołyniu (1753-1754 r.). W 1761 roku sprzedał dobra Markuszew i kupił dobra włoszczowskie. Ośrodkiem dóbr były Końskie. W 1727 roku ożenił się z Izabelą Humiecką, która wniosła w posagu klucz modliszewski i dobra w ziemi lwowskiej. Małachowski miał 23 dzieci, z których tylko 11 dożyło pełnoletności, a mianowicie córki: Katarzyna, Karolina, Anna, Eleonora, Teresa, Aleksandra i Izabela, oraz synowie: Mikołaj, Stanisław, Jacek i Antoni. Nauczycielem Mikołaja, a zapewne i dwóch młodszych synów Małachowskiego, był sprowadzony w 1743 roku z Lipska Wawrzyniec Mitzler de Coloff (1711-1778 r.), lekarz, przyrodnik, ekonomista i muzykolog. W czasie pobytu w Końskich doradzał Małachowskiemu przy zakładaniu manufaktur, do których sprowadzano fachowców z Saksonii, oraz wynalazł nowy gatunek farby. W swych dobrach Małachowski rozwinął hutnictwo żelaza i przemysł metalowy. W 1739 roku specjalista saski Blay zakończył budowę wielkiego pieca w Stąporkowie. Do tego pieca dowożono rudę z kopalń Osicowej, Kobylej i Starej. W 1750 roku zbudowany został wielki piec w Ruskim Brodzie, a w 1755 roku podwójny piec w Janowie. Małachowski rozpoczął również budowę wielkiego pieca w Rudzie Białaczkowskiej, którą zakończono już po jego śmierci w 1762 roku. W Pomykowie pod Końskimi ok. 1750 roku zaczęła działać fabryka broni. Za sprawą Małachowskiego w 1748 roku król August III zezwolił na lokację miasta Końskie Wielkie z przedmieściami Pomyków, Rogów i Bawaria. Stąporków w tym czasie był jednym z wielu przemysłowych osiedli, funkcjonujących w okolicach Końskich. Małachowski zmarł 25 marca 1762 roku i pochowany został w kościele parafialnym p.w. św. Mikołaja w Końskich.</p>
<p align="center">Waldemar Szwiec, ps. „Robot” (1915-1943)</p>	<p>Urodził się w Chicago w rodzinie polskich emigrantów, z którą w 1922 roku reemigrował do kraju. W 1936 roku ukończył Szkołę Broni Przeciwlotniczej w Warszawie. We wrześniu 1939 roku uczestniczył w bitwie nad Bzurą i w obronie Warszawy. Przedostał się do Francji, gdzie walczył w szeregach 10 Brygady Kawalerii Pancerniej gen. Stanisława Maczka. Ewakuowany do Wielkiej Brytanii, gdzie przeszedł szkolenie w ośrodku dywersji i sabotażu. Jako cichociemny przerzucony do kraju w nocy 1/2 października 1942 roku. Dowódca II Zgrupowania Partyzanckiego AK, operującego w okolicach Końskich i Stąporkowa. Poległ 14 październik 1943 roku w walce z Niemcami w Wielkiej Wsi. Odznaczony Krzyżem Walecznych i Krzyżem Virtuti Militari V Klasy.</p>
<p align="center">Stanisław Bytnar (1897-1945)</p>	<p>Absolwent Studium Nauczycielskiego w Rzeszowie i specjalistycznych kursów pedagogicznych. Żołnierz Legionów Polskich w okresie I wojny światowej. W 1920 roku został kierownikiem dwuklasowej szkoły w Niekłaniu Wielkim, którą z czasem przekształcił w szkołę siedmioklasową. Organizator miejscowego życia kulturalnego i społecznego, przewodniczący lokalnego koła Związku Nauczycielstwa Polskiego. Nauczyciel i wychowawca dzieci upośledzonych. Od 1936 roku kierownik Szkoły Specjalnej nr 111 w Warszawie. W okresie II wojny światowej zaangażował się w tajne nauczanie. Jego synem był Jan Bytnar (ps. „Rudy”) - członek Szarych Szeregów i jeden z bohaterów książki Aleksandra Kamińskiego „Kamienie na Szaniec”. W 1943 roku wraz z nim został aresztowany przez Gestapo. Więzień KL Auschwitz. Zamordowany w styczniu 1945 roku. podczas ewakuacji obozu.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Szczególną kategorię zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowe stanowią obiekty i miejsca upamiętniające postacie i wydarzenia ważne dla historii lokalnej, które odgrywają istotną rolę w podtrzymywaniu tożsamości społecznej i kulturowej wśród mieszkańców gminy. Wśród

zinwentaryzowanych obiektów i miejsc o dużej wartości kulturowej przeważają pomniki i tablice pamiątkowe, krzyże i kapliczki przydrożne, groby osób zasłużonych dla regionu oraz mogiły zbiorowe upamiętniające poległych i pomordowanych w okresie powstań narodowych i II wojny światowej. Z początków XIX wieków zachowały się w Janowie dwie przydrożne figury: krzyż kamienny z 1811 roku oraz kolumna kamienna na cokole z żeliwnym krzyżem i kogutkiem. Z tego samego okresu pochodzi murowana kapliczka św. Jana Nepomucena z Kamiennej Wsi, wewnątrz której umieszczono figurę ludową przedstawiającą świętego.

W rezerwacie przyrody nieożywionej Skałki Piekło pod Niekłaniem znajduje się kamień pamiątkowy poświęcony Teodorowi Zielińskiemu (1993 r.), przyrodnikowi i wieloletniemu pracownikowi lasów państwowych i jednemu z organizatorów Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Na cmentarzu w Czarnej znajduje się grób weterana powstania styczniowego Antoniego Bucelskiego, mogiła zbiorowa nieznanymi żołnierzami WP poległymi we wrześniu 1939 roku, mogiła partyzantów poległych w 1944 roku, grób partyzanta AK ps. Malec poległego w 1944 roku oraz grób Władysława Góreckiego, który zginął w 1944 roku w bitwie pod Gruszką. Pochówkom towarzyszą tablice pamiątkowe, postumenty oraz elementy symboliki narodowo-religijnej. Przy drodze prowadzącej do Smarkowa znajduje się pamiątkowy pomnik w formie bloku z kamienia w kształcie symbolizującym otwartą księgę z metalowym krzyżem i granitową tablicą z inskrypcją o treści: „Pamięci mieszkańców Smarkowa zamordowanych i zamęczonych przez niemieckich okupantów w latach wojny 1939-1945 oraz żołnierzy II Zgrupowania Robota z Partyzanckich Zgrupowań Gór Świętokrzyskich AK Ponurego kpr. pochr. „Szczerby” Bogusława Modzerowskiego, kpr. „Wilka” Adama Wolfa, strz. „Gryfa” Jerzego Ciszka, poległych w walce z żandarmerią pacyfikującą Smarków”. W Stąporkowie podobnym pomnikiem upamiętniono zamordowanych przez Niemców członków rodziny Gutów. Na murowanym postumencie w formie prostokątnej ściany umieszczono inskrypcje o treści: „Miejsce uświęcone krwią wymordowanej przez hitlerowskich najeźdźców w dniu 6 kwietnia 1940 r. rodziny Gutów. Józef Gut I. 45, Władysława Gut I. 42, Bogumił Gut I. 12, Zofia Gut I. 2/ Cześć ich pamięci”. W miejscowości Piasek niewielkim postumentem w formie głazu na betonowej podstawie (195 cm x 77 cm x 48 cm) z metalowym krzyżem i figurą Jezusa Ukrzyżowanego uczczono pamięć Zofii i Jana Janiszewskich, zamordowanych przez Niemców w 1943 roku, o czym informuje umieszczona na postumencie inskrypcja: „PAMIĘCI ZOFII JANISZEWSKIEJ lat 44 łączniczki Armii Krajowej oraz JANA JANISZEWSKIEGO lat 72 zamordowanych 14.X.1943 r. przez hitlerowców podczas oblawy na II Zgrupowanie "ROBOTA" z Partyzanckich Zgrupowań Gór Świętokrzyskich "PONURY". Podobną formę posiada obelisk ustawiony w Bokowie przy drodze do wsi Ruski Bród. Pomnikiem w kształcie nieforemnego głazu upamiętniono partyzantów AK zamordowanych przez Niemców: „Tu w polowym lazarecie 5 listopada 1944 r. żołnierze niemieckiego Wehrmachtu w odwecie za poniesione straty pod wsią Boków w walce z 25 pp Armii Krajowej dowodzonym przez mjr. „Leśniaka” Rudolfa Majewskiego spalili żywcem 9 ciężko rannych partyzantów. Cześć ich pamięci”.

Niektóre z pamiątkowych tablic umieszczono w miejscach lub gmachach użyteczności publicznej. W zewnętrznej ścianie budynku szkolnego szkoły podstawowej w Odrowążu wmurowano tablicę z inskrypcją o treści: „Tablica poświęcona pamięci żołnierzy AK WIN Placówki „Niekłań”, którzy pod znakami Bóg-Honor-Ojczyzna walczyli z okupantem hitlerowskim, sowieckim i rodzimą bezpieką o wolną i niepodległą Polskę pod dowództwem kom. „Szarego”-Antoniego Hedy / W tym budynku w dniu 30 lipca 1949 r. na pokazowej sesji wyjazdowej niesłusznie zostali skazani przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi / por. Henryk Dajer „Kowalski” dow. placówki kara śmierci / szer. Jan Wydra „Młody” kara śmierci / szer. Franciszek Rurarz „Oset” kara śmierci / szer. Edward Stępień „Drzazga” dożywotnie więzienie / kpr. Władysław Stępień dożywotnie więzienie / kpr. Władysław Rurarz 10 lat / szer. Jan Rurarz 8 lat / szer. Henryk Władysław Rurarz 8 lat / kpr. Antoni Rurarz 6 lat / kpr. Władysław Sroka zamordowany przez UB przed procesem / kpr. Marian Jandula „Randis” zamordowany przez UB przed procesem / kpr. Stanisław Łabędzki „Fala” zamordowany przez UB przed procesem / Chwała Bohaterom”.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

Tabela 4. Wykaz miejsc pamięci narodowej oraz obiektów upamiętniających wydarzenia i osoby ważne dla gminy

Lp.	Położenie	Rodzaj obiektu	Opis położenia obiektu
1.	Boków	Pomnik partyzantów AK, 1944 r.	Przy drodze prowadzącej do wsi Boków
2.	Czarnecka Góra	Tablica pamiątkowa	Na elewacji frontowej budynku Świętokrzyskiego Centrum Rehabilitacji w Czarneckiej Górze
3.	Czarna	Mogiła nieznanymi żołnierzy Wojska Polskiego, 1939 r.	Cmentarz parafialny w Czarnej
4.	Czarna	Mogiła partyzantów, 1944 r.	Cmentarz parafialny w Czarnej
5.	Czarna	Mogiła partyzanta AK ps. „Malec”, 1944 r.	Cmentarz parafialny w Czarnej
6.	Czarna	Mogiła poległego w bitwie pod Gruszką Władysława Góreckiego, 1944 r.	Cmentarz parafialny w Czarnej
7.	Czarna	Grób Antoniego Bucelskiego, powstańca styczniowego, 1931 r.	Cmentarz parafialny w Czarnej
8.	Duraczów	Leśna mogiła nieznanego żołnierza WP, 1940 r.	W lesie, ok. 200 m od wsi Duraczów
9.	Furmanów	Pomnik Partyzantów AK, 1943 r.	Obok posesji nr 78
10.	Gustawów	Pomnik partyzanckiej akcji, 1944 r.	Naprzeciwko posesji nr 40
11.	Hucisko	Tablica pamiątkowa poległych, pomordowanych mieszkańców Huciska 1939-1945 r.	Na północnej elewacji budynku dawnej szkoły podstawowej w Hucisku
12.	Hucisko	Pomnik żołnierza AL, 1943 r.	Naprzeciwko posesji nr 121
13.	Krasna	Pomnik żołnierzy Wojska Polskiego i osób cywilnych, 1939 r.	Przy skrzyżowaniu dróg Stąporków-Gustawów- Krasna
14.	Krasna	Mogiła zbiorowa żołnierzy Wojska Polskiego, 1939 r. - Kwaterna I	Cmentarz parafialny w Krasnej
15.	Krasna	Mogiła zbiorowa żołnierzy Wojska Polskiego, 1939 r. – Kwaterna II	Cmentarz parafialny w Krasnej
16.	Luta	Tablica pamięci pomordowanych mieszkańców wsi, 1939-1945 r.	Na elewacji frontowej ściany budynku dawnej szkoły podstawowej
17.	Luta	Tablica pamiątkowa pamięci mieszkańców poległych za współpracę z ruchem oporu w latach 1939-1945 r.	Na elewacji frontowej ściany budynku dawnej szkoły podstawowej
18.	Luta	Tablica pamiątkowa walk oddziałów GL i AL	Na elewacji frontowej ściany budynku dawnej szkoły podstawowej
19.	Modrzewina	Pomnik Partyzantów, 1943 r.	Na skraju lasu, przy drodze leśnej, naprzeciw posesji nr 35
20.	Niekląt Wielki	Mogiła powstańca, 1863 r.	Cmentarz parafialny w Nieklaniu Wielkim
21.	Niekląt Wielki	Mogiła żołnierzy WP, 1939 r. i partyzantów AK, 1934-1944 r.	Cmentarz parafialny w Nieklaniu Wielkim
22.	Niekląt Wielki	Grób kpt. Stanisława Dobrogojskiego, powstańca styczniowego	Cmentarz parafialny w Nieklaniu Wielkim
23.	Niekląt Wielki	Pomnik ofiar wojny, 1939-1945 r.	Przed kościołem parafialnym w Nieklaniu Wielkim
24.	Niekląt Wielki	Tablica pamiątkowa partyzantów AK	Wewnątrz kościoła parafialnego w Nieklaniu Wielkim
25.	Niekląt Wielki	Głaz pamiątkowy Teodora Zielińskiego, 1993 r.	Na terenie rezerwatu przyrody nieożywionej „Skałki Piekło”
26.	Odrawąż	Mogiła nieznanymi żołnierzy Wojska	Cmentarz parafialny w Odrawążu

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

		Polskiego, 1939 r.	
27.	Odrawąż	Mogiła zbiorowa ofiar pacyfikacji wsi Szafas, 1940 r.	Cmentarz parafialny w Odrawążu
28.	Odrawąż	Mogiła zbiorowa członków PPR, GL i AL, 1944 r.	Cmentarz parafialny w Odrawążu
29.	Odrawąż	Tablica pamiątkowa pamięci żołnierzy AK i WIN	Na elewacji północnej ściany budynku Niepublicznej Szkoły Podstawowej w Odrawążu
30.	Pardołów	Pomnik członków PPR i partyzantów AL, 1944 r.	Na skwerze obok budynku dawnej szkoły podstawowej
31.	Piasek	Pomnik ofiar mordy, 1943 r.	Obok posesji nr 11
32.	Niekłan Wielki	Głaz pamiątkowy Teodora Zielińskiego, 1993 r.	Na terenie rezerwatu przyrody nieożywionej „Skałki Piekło”
33.	Smarków	Pomnik ofiar wojny, 1939-1945 r.	Na skraju lasu, przy drodze do wsi Smarków
34.	Stąporków	Pomnik rodziny Gutów, 1940 r.	ul. Gutów w Stąporkowie
35.	Stąporków	Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Stąporkowie
36.	Stąporków	Tablica pamiątkowa w hołdzie nauczycielom tajnego nauczania, 1939-1945 r.	Na południowej elewacji budynku Publicznej Szkoły Podstawowej Nr 1 w Stąporkowie
37.	Wielka Wieś	Pomnik pomordowanych mieszkańców wsi Wielka Wieś, 1943 r.	Na skraju lasu, przy drodze prowadzącej do przysiółka Stara Góra
38.	Wielka Wieś	Tablica pamiątkowa ofiar pacyfikacji, 1943 r.	Na elewacji frontowej budynku dawnej Szkoły Podstawowej w Wielkiej Wsi
39.	Wielka Wieś	Pomnik żołnierzy AK, 1943 r.	Na skraju lasu, przy drodze do wsi Boków
40.	Wólka Plebańska	Pomnik akcji partyzanckiej, 1943 r.	W pobliżu przystanku kolejowego Wólka Plebańska, przy torach na niewielkim pagórku

Źródło: opracowanie własne.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami istnieje pięć form ochrony prawnej zabytków, poprzez: wpis do rejestru zabytków; wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa; uznanie za pomnik historii; utworzenie parku kulturowego; oraz poprzez ustalenie wymogów ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Na dzień 1 stycznia 2020 roku do rejestru zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego, prowadzonego przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wpisano 4 zabytki nieruchome położone w Czarnieckiej Górze, Niekłaniu Wielkim i Odrawążu. Ochroną prawną objęto m.in. 2 obiekty sakralne, park w pozostałościach zespołu dworskiego oraz dom mieszkalny na terenie dawnego uzdrowiska.

Jednym z zabytkowych obiektów, wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych, jest dom letniskowy nr 58 (tzw. willa „Halinówka”) w Czarnieckiej Górze. Został wybudowany ok. 1930 roku na potrzeby obsługi kuracjuszy przybywających w okolicę Stąporkowa. W początkach lat 30-tych XX wieku był własnością hrabiny Turskiej, a następnie Kazimierza i Haliny Szorców z Radomia. W latach 1940-1944 w domu zamieszkiwali górnicy miejscowej kopalni rudy żelaza. Zdewastowany obiekt wyremontowano po 1945 roku. Od 1948 roku zamieszkiwany był przez Franciszka i Stanisławę Dawidowiczów. W 1988 roku zakupiony został przez Ryszarda Wojtkowskiego z Warszawy. Willa to budynek jednokondygnacyjny o konstrukcji drewnianej, wzniesiony na murowanym fundamencie, na planie kwadratu. Budynek nakryto dachem wielopołaciowym, pokrytym blachą na deskach. W połaci dachu wybudowano lukarnie z oknami. Nad komin wyprowadzono murowane kominy. Ściany zewnętrzne szalowane są poziomo deską malowaną.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

W narożnikach zamontowano deski pionowe. Przy elewacji północnej znajduje się zabudowana weranda z podłużnym oknem podzielonym na kwatery z wejściem od strony zachodniej. Przy elewacji południowej znajduje się taras. Elewacja wschodnia jest dwuosiowa z oknami w osiach.

Tabela 5. Wykaz obiektów z terenu gminy Stąporków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych

Lp.	Położenie	Obiekt	Konstrukcja	Datowanie	Numer rejestru	Data wpisu
1	Czarniecka Góra	Dom letniskowy nr 59 (tzw. willa „Halinówka”)	Drewniana	1930 r.	A.501	13.04.1989 r.
2	Niekląt Wielki	Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca	Murowana	1835 r., 1881 r.	A.502	21.03.1957 r.
3	Niekląt Wielki	Park w pozostałościach zespołu dworskiego	N/D	XVIII/XIX w.	A.503	20.12.1957 r.
4	Odrawąż	Kościół parafialny p.w. św. Jacka i Katarzyny	Murowana	XVI w., 1656-1672 r. (przebudowany), 1856 r. (przebudowany: przebudowa fasady i dostawienie kruchty od frontu), 1871-1883 r. (odrestaurowany)	A.504	14.06.1949 r. 21.03.1957 r. 15.02.1967 r.

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym zabytkiem nieruchomym objętym ochroną prawną jest park w pozostałościach zespołu dworskiego w Nieklaniu Wielkim. Jest to park leśny o typie krajobrazowym, powstały prawdopodobnie w połowie XIX wieku. W początkach XX wieku został ponownie urządony. Teren parku zamyka się na planie czworokąta. W układzie parku można wyróżnić dwie części południową i północną. Południowa posiada zwarty drzewostan leśny, poprzecinany spacerowymi alejkami i ścieżkami. W części tej znajduje się na niewielkim kopcu figurka Matki Boskiej. W części północnej przewagę mają duże otwarte przestrzenie, które tworzą połączone polany. Znajdują się tu ruiny oranżerii i dawnej szkoły, która uległa spaleni. Cały park otoczony był ogrodzeniem, z którego zachowała się jedynie brama wjazdowa i furtki do parku. W otoczeniu parku znajdują się pozostałości dawnych zabudowań dworskich, tj. domu dla gości i służby dworskiej (XIX w.), domu mieszkalnego (XIX w.), domu dla służby, kurnika, młyna, oranżerii, spichlerza, stajni i wozowni.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Na podstawie art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. Zgodnie z art. 22 ust 5 ww. ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru, 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Ogółem w gminnej ewidencji zabytków znajduje się 177 obiektów o charakterze zabytkowym, z których 4 obiekty ujęte są w rejestrze zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego. Wśród obiektów wpisanych do ewidencji są: zabytki nieruchome i zabytki archeologiczne.

Podstawą do opracowania gminnej ewidencji zabytków gminy Stąporków był wykaz obiektów zabytkowych wyznaczonych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, obejmujący obiekty wytypowane do ochrony ze względu na wartości historyczne, artystyczne lub naukowe oraz istotne dla lokalnego krajobrazu kulturowego. Wykaz uwzględniał obiekty wpisane do rejestru zabytków, objęte ścisłą ochroną prawną. Gminna ewidencja zabytków gminy Stąporków składa się z 177 kart adresowych, w tym 64 kart adresowych zabytków nieruchomości i 113 kart adresowych zabytków nieruchomości-stanowisk archeologicznych.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ze względu na stopień zachowania, posiadane wartości historyczne i estetyczne, za najwartościowsze zabytki nieruchome znajdujące się na terenie gminy uznać należy przede wszystkim obiekty sakralne. Jednym z nich jest zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i św. Katarzyny w Ostrowążu, obejmujący: kościół, dzwonnice, bramę, ogrodzenie, kostnicę i cmentarz przykościelny. Pierwsza historyczna wzmianka o kościele pochodzi z 1440 roku, kiedy to Odrowąż wraz z prawem patronatu kościoła parafialnego za sumę 500 grzywien przeszedł w ręce Piotra Odrowąża ze Sprowy. Według miejscowej tradycji jego początki sięgają XIII wieku. W 1521 roku w Ostrowążu istniał kościół murowany p.w. św. Katarzyny. Proboszczem był Jan z Bostowa. W latach 1656-1672 ks. Jan Michalski profesor Akademii Krakowskiej, a jednocześnie proboszcz w Ostrowążu, kościół wyremontował i przebudował. Jednocześnie z krakowskiego kościoła p.w. św. Trójcy do kościoła w Ostrowążu sprowadzono obraz św. Jacka Odrowąża. Być może w kosztach odnowienia świątyni partycypował chorąży parneński Jan Samuel Świdorski, marszałek konfederacji wojsk koronnych 1661 roku, który nawrócił się na katolicyzm na prośbę żony-Jadwigi z Dębińskich. W 1669 roku miała miejsce konsekracja kościoła przez biskupa Oborskiego. W 1677 roku został zbudowany w kościele chór muzyczny z organami. Pod koniec XVII wieku zaczął się szerzyć kult obrazu św. Jacka, który uważano cudowny. Jego największe nasilenie przypadło na XVIII wiek. Kult obrazu trwał do wybuchu II wojny światowej, mimo iż władze kościelne nigdy nie potwierdziły cudowności obrazu. Świątynia była restaurowana w latach 1856-1871 i 1896-1897, kiedy to dobudowano kruchtę i kaplicę od frontu. Kościół jest świątynią orientowaną, na zrębie późnogotyckim. Budowla posiada krótkie, półkolistę, zamknięte prezbiterium z zakrystią od południa, korpus trójprzęsłowy z dobudowaną częścią zachodnią mieszczącą kruchtę i kaplicę po bogach. Nawy boczne otwarte do głównej arkadami filarówymi. Ściany nawy głównej z belkowaniem, okna małe owalne. Sklepienie w prezbiterium kolebkowe z lunetami, w nawach kolebkowo-krzyżowe, w głównej z gurtami wspartymi na wydatnych filarach przyściennych. Na terenie przykościelnym znajdują się pozostałości dawnego cmentarza, a także murowana dzwonnica (poł. XIX w.) i kostnica (poł. XIX w.). Teren wokół kościoła wygrodzono murowanym ogrodzeniem (XIX w.).

Jednym z cenniejszych na terenie gminy zabytków nieruchomości jest zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca w Niełtaniu Wielkim, obejmujący: kościół, kaplicę oraz ogrodzenie z bramami. W przeszłości osada należała do parafii Chlewiska. Inicjatorką budowy świątyni była hrabina Katarzyna Małachowska, która od 1806 roku zabiegała u władz kościelnych o zgodę na jej wzniesienie. Po jej śmierci starania te kontynuował jej syn hrabia Onufry Małachowski, dziedzic dóbr niełtańskich. Kościół wybudowano w 1835 roku. Rok później kanonik konecki ks. Antoni Zwoliński poświęcił świątynię. Konsekracja nastąpiła w 1848 roku. W 1881 roku kościół gruntownie przebudowano. W czasie II wojny światowej został on znacznie uszkodzony, a następnie odbudowany. W 1984 roku świątynię odrestaurowano. Kościół jest świątynią murowaną, jednonawową w formie wydłużonego prostokąta z czteroprzęsłową nawą i dwuprzęsłowym trójbocznie zamkniętym prezbiterium i dwiema kaplicami w układzie transeptowym. Do prezbiterium symetrycznie przylegają prostokątne aneksy, nakryte sklepieniem prostym z sufitem. Elewacje zewnętrzne i wewnętrzne są otynkowane i pomalowane. Więźba dachowa o konstrukcji krokwiowo-płatwiowej, wykonana z drewna modrzewiowego i dębowego. Poszczególne części bryły kościoła przykryte osobnymi dachami, tj. nawa i prostopadłe, do korpusu symetryczne kaplice dachami dwuspadowymi, prezbiterium dwuspadowym, przechodzącym nad zamknięciem ściany

wschodniej w pięcioboczny, kruchty prezbiterium nakryte dachem pulpitowym. Na wieży od frontu wzniesiono smukły dach iglicowy, podobny na dachu sygnaturki na skrzyżowaniu nawy z kaplicami. W prezbiterium, nawie i kaplicach znajdują się sklepienia krzyżowo-żebrowe, w kruchcie wieży krzyżowe, zaś w dobudówkach prezbiterium tj. zakrystii i kaplicy stropy sklepione płasko. Dachy kościoła pokryto dachówką ceramiczną, zaś dachy wież blachą w karo.

Wśród zabytków o największym znaczeniu dla gminy jest zespół sakralny w Czarnej, obejmujący stary i nowy kościół p.w. Nawiedzenia NMP. Pierwszy z nich to murowana z kamienia świątynia, którą wzniesiono w latach 1763-1764 staraniem hrabiny Izabeli Małachowskiej. Kościół zbudowano na planie prostokąta, zamkniętego półkoliście w stylu późnego baroku. Od południowego wschodu do prezbiterium przylega zakrystia sklepiona kolebkowo z lunetami, przy fasadzie kruchta zamknięta półkoliście. Całość przykryto namiotowymi dachami. Wnętrze świątyni niegdyś nakryte stropem, rozdzielono pilastrami i zabudowano drewnianym chórem muzycznym o falistej linii parapetu. Teren wokół kościoła to obszar dawnego cmentarza przykościelnego. Obok starej świątyni w latach 1911-1930 wybudowano nowy kościół, według projektu architekta Stefana Lamparskiego z Radomia, zmodyfikowanego przez architekta Wacława Krzyżanowskiego z Krakowa w stylu neoromańskim. Kościół jest świątynią jednonawową, orientowaną z ołtarzem od strony wschodniej, wymurowaną z miejscowego kamienia piaskowego. Całość nakryto dwuspadowym dachem, pokrytym blachą. W oszarpowanych ścianach świątyni umieszczono wysokie okna, podzielone na kwatery. Podczas II wojny światowej kościół został uszkodzony. Jego renowację przeprowadzono w latach 1945-1950. Teren, na którym znajdują się kościoły wyгородzono murem i metalowym ogrodzeniem z furtami i bramami.

Wśród zabytków o najwyższym znaczeniu dla gminy jest Zespół Zakładu Wielkopieczowego w Furmanowie. Zbudowany w latach 1830 – 1835 przez Jana Małachowskiego (potem własność Platerów, przebudowany w latach 70-tych XIX wieku). Wielki piec w Furmanowie był jednym z największych w Zagłębiu Staropolskim, czynny do 1907 roku. Produkowane tutaj żelazo trafiało do fryszerki w Furmanowie, Niekłaniu Wielkim i Małym oraz Wąglowie. Obecnie zachowały się: cztery parterowe ceglane budynki fabryczne (bez pierwotnego wyposażenia), dawne ogrodzenie, fragmenty systemu piętrzącego i doprowadzającego wodę do zakładu oraz czterokondygnacyjna wieża gichtociągowa służąca niegdyś do wyciągania wsadu wielkopieczowego zwanego „gichtą”. Współcześnie ruiny po dawnym zakładzie wielkopieczowym w Furmanowie są częściowo odrestaurowane. W chwili obecnej produkuje się tu sita metalowe.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych technik służących diagnozie aktualnej sytuacji, w której znajduje się dany podmiot, ze wskazaniem jego silnych i słabych stron (Strengths, Weaknesses), a także istniejących, potencjalnych szans i zagrożeń, z którymi musi się on zmierzyć (Opportunities, Threats). Silne i słabe strony traktowane są, jako czynniki wewnętrzne, natomiast szanse i zagrożenia, jako czynniki zewnętrzne umiejscowione w bliższym lub dalszym otoczeniu. Dzięki tej technice można dokonać segregacji i kategoryzacji danych i informacji o stanie dziedzictwa kulturowego gminy Stąporków. Pozwala to na określenie realnych do osiągnięcia warunków, pozwalających na zachowanie lokalnego zasobu zabytkowego i jego wykorzystanie na rzecz społeczno-kulturowej integracji mieszkańców oraz rozwoju gospodarczego gminy. Przeprowadzona na potrzeby niniejszego opracowania analiza SWOT objęła rozpoznanie oraz interpretację:

Mocnych/słabych stron: czynników wewnętrznych (endogenicznych), które mają/mogą mieć pozytywny/negatywny wpływ na stan dziedzictwa kulturowego gminy.

Szans/zagrożeń: czynników zewnętrznych (egzogenicznych), które mają/mogą mieć pozytywny/negatywny wpływ na stan dziedzictwa kulturowego gminy.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

Czynniki te zostały zdiagnozowane i przeanalizowane w ramach trzech obszarów tematycznych, opisujących stan lokalnego dziedzictwa kulturowego:

Zasoby: obejmujące niematerialne i materialne elementy lokalnego krajobrazu kulturowego, w tym obiekty zabytkowe, z uwzględnieniem ich stanu zachowania, powiązań funkcjonalnych z najbliższym otoczeniem, środowiskiem przyrodniczym i geograficznym oraz ich roli w podtrzymywaniu kulturowej tożsamości mieszkańców regionu

Potencjał: rozumiany, jako zespół wartości kulturowych lokalnego dziedzictwa kulturowego, w tym wartości retrospektywnych przypisanych do zabytkowych obiektów odnoszących się do ich przeszłości i historii lokalnej oraz ich wartości prospektywnych zorientowanych na ich zachowanie i wykorzystanie w działaniach na rzecz rozwoju regionu.

Zarządzanie: rozumiane, jako zestaw działań, procedur i zasobów wraz z niezbędnymi instrumentami i mechanizmami, pozwalającymi na skuteczne i efektywne zarządzanie lokalnym dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem miejscowych uwarunkowań i procesów zachodzących w przestrzeni społeczno-kulturowej i gospodarczej.

Tabela 6. Analiza SWOT

ZASOBY	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Zróźnicowane i bogate zasoby przyrodnicze i naturalne oraz rozległe obszary kulturowe z widocznymi śladami działalności człowieka (dawne tereny przemysłowe, górnicze, sanatoryjne, letniskowe), bogate i zróźnicowane niematerialne zasoby kulturowe (tradycje przemysłowe, technologiczne oraz patriotyczne z okresu powstań narodowych i II wojny światowej), liczne powiązania funkcjonalne, geograficzne i historyczne pomiędzy obiektami dziedzictwa kulturowego, środowiskiem naturalnym i przyrodniczym, zachowanie pierwotnych funkcji użytkowych niektórych zabytków (obiekty sakralne, poprzemysłowe, mieszkalne). 	<ul style="list-style-type: none"> Mała liczba unikalnych obiektów zabytkowych o znaczeniu ponadregionalnym, niekorzystne przekształcenia zabudowy historycznej oraz jej otoczenia, niedostateczna promocja zasobów kulturowych gminy, w tym najwartościowszych zabytków i obszarów kulturowych, pogarszający się stan techniczny zabytkowych obiektów oraz ich dewastacja, zagrożone stanowiska archeologiczne poprzez działalność budowlaną i rolniczą, duże rozproszenie geograficzne zabytkowych obiektów.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> Międzynarodowe, krajowe i regionalne przedsięwzięcia popularyzujące i promujące dziedzictwo kulturowe, aktywność lokalnych środowisk i organizacji pozarządowych zainteresowanych ochroną i zachowaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, zaangażowanie władz samorządowych oraz Kościoła w działania na rzecz opieki nad zabytkami, rosnące zainteresowanie dziedzictwem kulturowym, możliwość dofinansowania z budżetu gminy prac przy obiektach sakralnych wpisanych do rejestru zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> Brak inwestorów zainteresowanych rewitalizacją zabytkowych obiektów, brak odpowiednich środków finansowych, będących w dyspozycji właścicieli i posiadaczy zabytków, pozwalających na realizację niezbędnych robót i prac, wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych, brak odpowiednich specjalistów i fachowców do przeprowadzenia specjalistycznych robót budowlanych, prac konserwatorskich i rewitalizacyjnych przy obiektach zabytkowych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

POTENCJAŁ	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Bogaty i różnorodny potencjał edukacyjny lokalnych zasobów kulturowych, • bogate i żywe praktyki religijne sprawowane w zabytkowych obiektach sakralnych, zwiększające zainteresowanie ich zasobami i zachowaniem (np. Sanktuarium Matki Bożej Wychowawczyni w Czarnej, tradycyjne miejsce kultu św. Jacka w Odrowążu), • aktywność placówek oświatowych oraz instytucji kultury w działaniach na rzecz wykorzystania lokalnego dziedzictwa kulturowego w społecznej integracji (programy edukacyjne o dziedzictwie kulturowym prowadzone w szkołach, plenerowe imprezy o charakterze historycznym). 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak odpowiedniej infrastruktury pozwalającej na pełniejsze wykorzystanie zasobów kulturowych obiektów zabytkowych w celach kulturalnych, turystycznych, edukacyjnych, • niska świadomość mieszkańców dotycząca kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących gminę, • niski poziom współpracy z interesariuszami zewnętrznymi, zainteresowanymi zachowaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, • brak narzędzi dydaktycznych, edukacyjnych i promocyjnych umożliwiających pełne wykorzystanie potencjału lokalnego dziedzictwa kulturowego, • brak kompleksowej oferty edukacyjnej i kulturalnej uwzględniającej wartości niematerialne lokalnego dziedzictwa kulturowego.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój turystyki kulturalnej, w tym tworzenie sieciowych produktów turystycznych, wykorzystujących rozproszone zasoby lokalnego dziedzictwa kulturowego (np. Świętokrzyski Szlak Zabytków Techniki), • rosnące zapotrzebowanie na turystykę pieszą i rowerową, • rozwój lokalnej i regionalnej infrastruktury turystycznej i okoturystycznej, • liczne projekty i przedsięwzięcia krajowe i regionalne aktywizujące lokalne społeczności na rzecz popularyzacji i zachowania własnych tradycji i dziedzictwa kulturowego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Spadające nakłady na promocję lokalnego dziedzictwa kulturowego i jego zachowanie, • niska dynamika ruchu turystycznego w regionie, • utrudniona komunikacja i dostęp do obiektów zabytkowych i obszarów o dużej wartości kulturowej (tereny przemysłowe, pogórnice).

ZARZĄDZANIE	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Opracowana i aktualizowana gminna ewidencja zabytków, • opracowany i aktualizowany gminny program opieki nad zabytkami, • bogata i zróżnicowana baza materiałów dokumentujących lokalne dziedzictwo kulturowe, • opracowane i zdefiniowane w dokumentach planistycznych i strategicznych działania i zadania na rzecz zachowania i ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego obiektów zabytkowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewielka ilość obiektów o charakterze zabytkowym i obszarów dużych wartościach kulturowych objętych ochroną prawną, • mała różnorodność stosowanych na terenie gminy form opieki nad zabytkami, • brak miejscowego kompleksowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy, uwzględniającego w sposób całościowy zagadnienia związane z ochroną zabytków i lokalnego dziedzictwa kulturowego, • nieuregulowane sprawy własnościowe w przypadku zabytków nieruchomości oraz nieruchomości, na których są one zlokalizowane, • niedostateczne oznaczenie zabytkowych obiektów, • brak specjalistycznych ekspertyz oraz programów działań przy zabytkach, pozwalających na ich

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

	zabezpieczenie, odtworzenie i rewaloryzację, <ul style="list-style-type: none"> • brak kompleksowych programów rewitalizacyjnych dla najwartościowszych obszarów kulturowych. • niedostateczny poziom koordynacji działań w zakresie opieki nad zabytkami z ich właścicielami, posiadaczami lub użytkownikami.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Promocja idei społecznej opieki nad zabytkami, • popularyzacja działalności społecznych opiekunów zabytków, • rozwój współpracy ze specjalizowanymi placówkami kulturalnymi i muzealnymi (powiat, województwo) w zakresie zachowania i promocji lokalnego dziedzictwa kulturowego, • zwiększające się nakłady i środki finansowe na realizację zadań związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego (środki krajowe, środki UE poza wspólnotowe mechanizmy finansowe, fundusze prywatne i in.). 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak jasnych i przejrzystych przepisów dotyczących działań przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków, • brak nadzoru ze strony właściwych służb i instytucji nad prowadzonymi przez osoby prywatne poszukiwaniami zabytków, • brak nadzoru nad obiektami zabytkowymi pozostającymi w stanie trwałej ruiny, bądź popadającymi w ruinę, • niska aktywność społeczna w zakresie opieki nad zabytkami, • skomplikowane procedury i warunki udzielania dotacji i środków finansowych na remonty i działania inwestycyjne prowadzone przy obiektach zabytkowych.

Źródło: opracowanie własne.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE ORAZ ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU

Niniejszy GPOnZ jest programem wieloletnim, w którym określono cele i działania w zakresie opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Na potrzeby ich realizacji wyznaczono trzy priorytety, w ramach których zdefiniowano sześć kierunków działań ukierunkowanych na zachowania najwartościowszych obiektów i zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Stąporków. GPOnZ sporządza się na okres 4 lat natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z jego wykonania.

PRIORYTET I: OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

Kierunek działań:

Zabezpieczenie i zachowanie obiektów lokalnego dziedzictwa kulturowego

Zadania:

- utrzymanie obiektów zabytkowych, stanowiących własność gminy, we właściwym stanie technicznym i estetycznym, poprzez roboty budowlane, prace konserwatorskie i restauratorskie,
- zachowanie miejsc i obiektów lokalnego dziedzictwa kulturowego, poprzez roboty budowlane, prace konserwatorskie, restauratorskie.

Zasady oceny realizacji:

- liczba obiektów zabytkowych objętych pracami [1 szt.],
- liczba miejsc i obiektów lokalnego dziedzictwa kulturowego objętych pracami [3 szt.].

Kierunek działań:

Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy

Zadania:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

- aktualizacja gminnej ewidencji zabytków z uwzględnieniem zmian będących następstwem rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów zabytkowych,
- inwentaryzacja i dokumentacja zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, w tym obiektów nieujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Zasady oceny realizacji:

- liczba aktualizacji [2 szt. w trakcie realizacji].

PRIORYTET II: WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU LOKALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Kierunek działań:

Tworzenie warunków do turystycznego wykorzystania potencjału lokalnego dziedzictwa kulturowego

Zadania:

- inicjowanie i organizowanie przedsięwzięć na rzecz turystycznego wykorzystania potencjału lokalnego dziedzictwa kulturowego, w tym rozwoju niezbędnej infrastruktury i działalności okołoturystycznej,
- opracowanie i upowszechnianie materiałów o charakterze promocyjnym, popularyzujących turystyczne walory lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Zasady oceny realizacji:

- liczba zorganizowanych przedsięwzięć [1 szt.].

Kierunek działań:

Wykorzystanie potencjału lokalnego dziedzictwa kulturowego w integracji społeczno-kulturowej

Zadania:

- inicjowanie i organizowanie przedsięwzięć wykorzystujących lokalne dziedzictwo kulturowe w działaniach na rzecz społeczno-kulturowej integracji mieszkańców gminy,
- opracowanie i upowszechnianie materiałów o charakterze edukacyjnym i dydaktycznym, w tym dokumentujących niematerialne zasoby lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Zasady oceny realizacji

- liczba zorganizowanych przedsięwzięć [5 szt.].

PRIORYTET III: ZARZĄDZANIE LOKALNYM DZIEDZICTWEM KULTUROWYM

Kierunek działań:

Programowanie działań na rzecz zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego

Zadania:

- opracowanie dokumentów, w tym strategii, programów, koncepcji, planów i ekspertyz, uwzględniających działania na rzecz zachowania obiektów zabytkowych i lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- przygotowanie wniosków o dofinansowanie ze źródeł zewnętrznych realizacji zadań związanych z zachowaniem obiektów zabytkowych i lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Zasady oceny realizacji:

- liczba opracowanych dokumentów [2 szt.],
- liczba przygotowanych wniosków [2 szt.].

Kierunek działań:

Koordinacja współpracy między interesariuszami działającymi na rzecz zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego

Zadania:

- inicjowanie i organizowanie przedsięwzięć zwiększających współpracę pomiędzy interesariuszami działającymi na rzecz zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego,
- udzielanie interesariuszom pomocy merytorycznej oraz informacji niezbędnych do realizacji działań na rzecz zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Zasady oceny realizacji

- liczba zorganizowanych przedsięwzięć [5 szt.],

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU

Podstawę instrumentarium GPOnZ stanowią obowiązujące przepisy prawa i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-finansowych, społecznych oraz finansów publicznych. Realizacja przyjętych w programie działań, a także ich koordynacja, kontrola i ewaluacja prowadzona będzie z wykorzystaniem następującego instrumentów:

Instrumenty prawne

Wynikają z przepisów obowiązującego prawa i obejmują:

- zapisy zawarte we właściwych ustawach, rozporządzeniach, aktach prawa miejscowego,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami i oraz wpisów do rejestru zabytków,
- wpis do rejestru zabytków.

Instrumenty finansowe

Związane są z:

- finansowaniem prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- korzystaniem z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacji, subwencji, grantów na prace remontowe i konserwatorskie,
- dofinansowaniem dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych,
- finansowaniem nagród dla uczestników konkursów poświęconych zabytkom.

Instrumenty koordynacji

Wynikają z:

- realizacji projektów i programów gminy Stąporków dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy,
- współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, właścicielami zabytków, w tym parafiami w zakresie wykonywania prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkowych obiektach.

Instrumenty społeczne

Obejmują:

- współdziałanie z organizacjami społecznymi oraz innymi podmiotami działającymi na rzecz opieki nad zabytkami,

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i koordynacji realizacji zadań własnych przez właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych z terenu gminy Stąporków,
- edukację kulturową,
- oraz pozyskanie społecznego poparcia dla działań realizowanych na rzecz ochrony i zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Instrumenty kontrolne

Pozwalają na weryfikację skuteczności i efektywności realizowanych działań. Obejmują:

- aktualizację i weryfikację gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zachowania zabytków oraz funkcjonowania lokalnego środowiska kulturowego,
- obserwację zjawisk i procesów mogących mieć wpływ na realizację działań objętych GPOnZ.

9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązujące przepisy prawa w zakresie opieki nad zabytkami obligują ich właścicieli, posiadaczy i zarządców do prowadzenia działań w zakresie dokumentowania zabytku, popularyzowania wiedzy o nim, a także utrzymania zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Wymaga to podejmowania i realizacji specjalistycznych robót budowlanych, prac restauratorskich i konserwatorskich. Ich finansowanie jest obowiązkiem właścicieli zabytków oraz podmiotów i osób mających tytuł prawny do zabytkowego obiektu. Dla samorządów opieka nad zabytkiem jest jednym z zadań własnych, realizowanym przy udziale środków budżetowych. Jednak działania realizowane w tym zakresie mogą być finansowane z innych źródeł, przy wykorzystaniu odrębnych mechanizmów finansowych. Pozyskanie przez samorząd dodatkowych, pozabudżetowych środków na realizację zadań z zakresu opieki nad zabytkami, wymaga jednak zapewnienia wkładu własnego w postaci środków finansowych przeznaczonych na pokrycie części wydatków związanych z realizowanymi działaniami. Wysokość wkładu własnego zazwyczaj określana jest procentowo i przyjmuje różne wartości, w zależności od założeń przejętych przez instytucję lub podmiot przekazujących dofinansowanie. Wśród źródeł finansowania zadań w zakresie opieki nad zabytkami wymienić należy:

Zagraniczne źródła finansowania:

- Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy (tzw. Fundusze norweskie i EOG),
- fundusze strukturalne UE.

Krajowe źródła finansowania:

- Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- wojewódzcy konserwatorzy zabytków,
- samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne,
- wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej,
- Fundusz Kościelny,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW).

Inne źródła finansowania:

- środki własne właścicieli obiektów zabytkowych,
- środki finansowe pozyskane w ramach zbiorów publicznych,

- darowizny, zapisy,
- środki przekazane przez fundacje i organizacje pozarządowe działające na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego.

9.1. Dotacje

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zakłada, iż właściciele lub posiadacze zabytku wpisanego do rejestru lub znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków mogą starać się o udzielenie dotacji na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. Szczegółowy wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu zawiera art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ramach dotacji sfinansowane mogą być nakłady obejmujące: 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich; 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych; 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej; 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich; 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego; 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz; 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku; 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich dotworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku; 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla zabytku kolorystyki; 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych; 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności; 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej; 14) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, o którym mowa w pkt 7-15; 15) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej; 16) remont i renowację organów; 17) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych; 18) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu.

Dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych do wykonania w ramach zaplanowanych prac. W przypadku wyjątkowej wartości naukowej, historycznej lub artystycznej zabytku, konieczności przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych oraz stanu zabytku wymagającego niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, wysokość dotacji może być zwiększona nawet do 100% nakładów koniecznych do wykonania zaplanowanych robót lub prac przy zabytku. Należy jednak zauważyć, że łączna kwota dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków, organu stanowiącego gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie zaplanowanych prac lub robót przy zabytku.

Osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego lub znajdującego się w gminnej ewidencji zabytków mogą pozyskać dotację z następujących źródeł:

Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Dotacje udzielane są przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu pn. Ochrona zabytków. Jego celem jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele

publiczne. Kluczowe dla realizacji programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. Dotacje udzielane są na finansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych-wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. W ramach programu dofinansowane są również prace konserwatorskie, rewaloryzacyjne i roboty budowlane prowadzone przy obiektach posiadających szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego w wymiarze ogólnosiwiatowym, krajowym i lokalnym.

Dotacje Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Mają charakter dotacji celowe udzielanych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Świętokrzyski. Są one udzielane na podstawie wniosków składanych przez właścicieli lub posiadaczy (z wyłączeniem posiadaczy samoistnych) zabytków wpisanych do rejestru zabytków (tj. osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. Szczegółowe warunki udzielania dotacji celowej na realizację prac przy obiektach zabytkowych określają przepisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2022 poz. 1388 ze zmianami), a także Regulamin finansowania prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków wprowadzony Zarządzeniem Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach NR 26/2021 z dnia 28 października 2021 roku. Wnioski o udzielenie dotacji celowej przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Świętokrzyski składa się do dnia: 1) 30 czerwca roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku [o zachowaniu terminu decyduje data wpływu do Urzędu lub data stempla pocztowego (w przypadku nadania w urzędzie pocztowym)]. 2) 30 listopada roku poprzedzającego przeprowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru, w przypadku dofinansowania prac, które zostaną przeprowadzone (prace, które mają być przedmiotem dotacji mogą być rozpoczęte po podpisaniu umowy o przyznaniu dotacji celowej), [o zachowaniu terminu decyduje data wpływu do Urzędu lub data stempla pocztowego (w przypadku nadania w urzędzie pocztowym)]. Dotacja celowa przyznana przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach dla Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Jacka i Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Odrowążu w wysokości 20 000 zł (w ramach budżetu na 2021 rok) na dofinansowanie prac konserwatorskich przy ołtarzu głównym (II etap prac) w Kościele Parafialnym pw. Św. Jacka i Św. Katarzyny w Odrowążu.

Dotacje z budżetu województwa świętokrzyskiego

Udzielane są z budżetu samorządu wojewódzkiego i mają charakter dotacji celowych, przeznaczonych finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na terenie województwa świętokrzyskiego. Zasady udzielania dotacji określa Uchwała Nr VII/121/11 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27 kwietnia 2011 roku zaś wysokość środków przeznaczonych na dofinansowanie realizacji zadań w zakresie opieki nad zabytkami w danym roku określa jest w ustawie budżetowej. Nabór wniosków o udzielenie dotacji odbywa się corocznie, w terminie i według zasad określonych w ogłoszeniu o naborze wniosków o dotację na dany rok budżetowy. Dotacje udzielane są na podstawie uchwały Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego na wniosek Zarządu Województwa Świętokrzyskiego.

Dotacje z budżetu gminy Stąporków

Gmina Stąporków udziela dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na podstawie Uchwały Nr XXXIX/224/2009 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 23 lipca 2009 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, zmienionej Uchwałą Nr XLIV/279/2009 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 20 listopada 2009 roku. Z budżetu gminy Stąporków udzielane są dotacje celowe na finansowanie prac i robót budowlanych przy zabytku, w przypadku gdy zabytek ten łącznie spełnia następujące kryteria: znajduje się na stałe na obszarze gminy Stąporków; posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe; jest dostępny publicznie; oraz jest wpisany do rejestru zabytków. O przyznanie dotacji może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, a także podmiot, który do tego zabytku posiada tytuł prawny wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu, albo stosunku zobowiązaniowego.

- Dotacja celowa udzielona z budżetu gminy na 2021r., w wysokości 15.000 zł na dofinansowanie prac konserwatorsko- restauratorskich w zabytkowym kościele parafialnym pod wezwaniem Św. Jacka i Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Odrowążu, która została przyjęta uchwałą Nr XLIV/304/2021 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 30 czerwca 2021r.
- Zgodnie z uchwałą intencyjną Nr LXXI/487/2023 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 31 stycznia 2023 r. w sprawie udzielenia Parafii Rzymsko - Katolickiej p.w. Św. Wawrzyńca w Nieklaniu Wielkim dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków znajdującego się na terenie Gminy Stąporków. Dotacja zostanie przekazana ze środków budżetu Gminy na 2023 r. w kwocie 2% Inwestycji oraz z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 98% Inwestycji.
- Zgodnie z uchwałą intencyjną Nr LXXI/488/2023 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 31 stycznia 2023 r. w sprawie udzielenia Parafii Rzymsko - Katolickiej p.w. Św. Jacka i Św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Odrowążu dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków znajdującego się na terenie Gminy Stąporków. Dotacja zostanie przekazana ze środków budżetu Gminy na 2023 r. w kwocie 2% Inwestycji oraz z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 98% Inwestycji.

9.2. Programy i fundusze krajowe

Działania prowadzone na rzecz zachowania i opieki nad zabytkami mogą być finansowane w ramach następujących projektów i funduszy krajowych:

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Fundusz utworzony został w dniu 1 stycznia 2018 roku na podstawie przepisów ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest on zasilany wpływami z kar administracyjnych oraz nawiązek zasądzanych przez sądy w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Docelowo ze środków zgromadzonych w funduszu mają być finansowane prace i roboty pozwalające na zabezpieczenie i ratowanie obiektów zabytkowych. Funduszem w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego zarządzał będzie Generalny Konserwator Zabytków.

Fundusz Kościelny

Fundusz utworzony został w 1950 roku na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 marca 1950 roku o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw

rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. 1950 Nr 9, poz. 87 z późn. zm.). W ramach funduszu kościelnym osobom prawnym udzielane są środki finansowe na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartościach zabytkowych. Zasady postępowania przy udzielaniu środków finansowych z funduszu określa Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Ze środków zgromadzonych w funduszu skorzystać mogą właściciele zabytkowych budynków mieszkalnych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, prywatni właściciele i in.), przy których prowadzone są prace remontowe i termomodernizacyjne. Wsparcie ma formę premii, tj. spłaty części kredytu zaciągniętego na pokrycie kosztów związanych z remontem i termomodernizacją budynku mieszkalnego. Instytucją pośredniczącą w przekazywaniu środków finansowych pochodzących z funduszu jest Bank Gospodarstwa Krajowego.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

W ramach funduszu udzielane są środki finansowe na realizację inwestycji o charakterze ekologicznym, w tym na projekty termomodernizacji zabytkowych obiektów użyteczności publicznej.

9.3. Programy i fundusze zagraniczne

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy (tzw. Fundusze norweskie i EOG)

Stanowią formę bezwrotnej pomocy finansowej przyznawanej przez Islandię, Norwegię i Lichtenstein nowym członkom UE, w tym Polsce. Głównym celem tej pomocy jest przyczynianie się do zmniejszenia różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami darczyńcami a państwami-beneficjentami. Za koordynację wdrażania Funduszy norweskich i EOG w Polsce odpowiada Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Ze środków funduszy norweskich i EOG finansowany jest program „Kultura”, którego operatorem jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Za jego pomocą wspierane są następujące obszary: zarządzanie dziedzictwem kulturowym; dostęp do kultury i sztuki; rozpowszechnianie koncepcji rozwoju widowni; wzrost wiedzy na temat żydowskiego dziedzictwa kulturowego; poprawa współpracy między instytucjami/organizacjami z Polski oraz Norwegii, Islandii i Liechtensteinu. W ramach programu dofinansowane są przedsięwzięcia, których celem jest m.in. restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego; innowacyjne wykorzystanie infrastruktury dla prezentacji dziedzictwa kulturowego; poprawę dostępu do kultury i sztuki.

Fundusze strukturalne UE

Jednym ze źródeł finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami są fundusze UE, dystrybuowane za pośrednictwem programów o zasięgu ogólnoeuropejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym. W nowej perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027 będą one przeznaczone m.in. na cyfryzację i digitalizację dziedzictwa kulturowego, a także zachowanie i ochronę jego najwartościowszych obiektów i zasobów.

10. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

W latach 2016-2020 z budżetu gminy Stąporków udzielono kilkanaście dotacji na sfinansowanie niezbędnych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych. W 2017 roku na mocy Uchwały Nr XXXVI/227/2017 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 30 czerwca 2017

roku ze środków gminy udzielono dotacji w wysokości 20 000,00 zł dla parafii p.w. św. Wawrzyńca w Nieklaniu Wielkim na sfinansowanie prac konserwatorsko-restauratorskich przy miejscowym kościele parafialnym. W 2018 roku na podstawie Uchwały Nr V/21/2018 Rady Miejskiej w Stąporkowie z dnia 20 grudnia 2018 roku udzielono dotacji w wysokości 20 000,00 zł dla parafii p.w. św. Jacka i św. Katarzyny w Odrowążu na odnowę i naprawę historycznych okien w miejscowym kościele parafialnym. Jednocześnie w latach 2017-2018 z budżetu gminy wydatkowano łącznie 103 672,39 zł na sfinansowanie niezbędnych prac remontowych przy zabytkowych obiektach w Nieklaniu Wielkim, co pozwoliło na ich zabezpieczenie przed dalszą dewastacją i degradacją. W tym samym okresie, przy udziale gminy Stąporków oraz Wojewody Świętokrzyskiego, przeprowadzono prace remontowo-pielęgnacyjne przy mogiłach zlokalizowanych na miejscowych cmentarzach parafialnych. W 2017 roku odrestaurowano nagrobek Adolfa Rachonia znajdujący się na cmentarzu parafialnym w Krasnej. Pracom konserwatorskim poddano m.in. płytę inskrypcyjną. W 2018 roku przeprowadzono prace remontowe przy mogile powstańca styczniowego kpt. Stanisława Dobrogojskiego (ps. Grzmot) znajdującej się na cmentarzu parafialnym w Nieklaniu Wielkim. Odnowiono i zabezpieczono płytę nagrobną wraz z inskrypcją. Na potrzeby popularyzacji lokalnego dziedzictwa kulturowego w latach 2016-2019 gmina Stąporków sfinansowała opracowanie i wydruk publikacji popularno-naukowej pt. „Almanach Świętokrzyski” (10 000,00 zł) oraz uruchomienie interaktywnej mapy gminy Stąporków uwzględniającej położone na jej terenie obiekty zabytkowe i zasoby lokalnego dziedzictwa kulturowego (5 000,00 zł).

Z budżetu gminy finansowane są działania w zakresie popularyzacji i zachowania niematerialnych zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego. Organizowane są m.in. uroczystości patriotyczne, w trakcie których popularyzowana jest wiedza o wydarzeniach historycznych i postaciach ważnych dla regionu. W ramach statutowej działalności MGOKiS realizowane są również przedsięwzięcia kulturę ludową. Są wśród nich: warsztaty umiejętności praktycznych oraz przeglądy rękodzieła artystycznego, podczas których swoje prace prezentują miejscowi twórcy ludowi i rękodzielnicy. W ramach zajęć edukacyjnych realizowanych przez placówki oświatowe i wychowawcze organizowane są wycieczki do miejsc pamięci narodowej i mogił zlokalizowanych na terenie gminy. Jednocześnie dzieci i młodzież szkolna bierze udział w konkursach i przeglądach artystycznych, których celem jest popularyzacja lokalnego dziedzictwa kulturowego i historii regionalnej.

11. CZĘŚĆ GRAFICZNA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Fot. Hałda odpadowa przy kopalni „Edward” w Czarnieckiej Górze

Fot. Warpy pogórnice przy kopalni „Edward” w Czarnieckiej Górze

Fot. Kościół w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i św. Katarzyny w Odrowążu

Fot. Kościół w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca w Niekłaniu Wielkim

Fot. Zabudowania gospodarcze w zabudowie folwarcznej w Niektaniu Wielkim

Fot. Budynek administratora w zabudowie folwarcznej w Niektaniu Wielkim

Fot. Dom letniskowy nr 52 w Czarnieckiej Górze

Fot. Dom letniskowy nr 40 w Czarnieckiej Górze

Fot. Układ zabudowy zakładu w zespole zakładu wielkopiecowego w Furmanowie

12. ANEKSY

Tabela. 1 Rejestr zabytków nieruchomych

Rejestr zabytków nieruchomych					
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Data wpisu
1.	Czarna	Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP	Czarna 57	-	-
2.	Czarna	Dawny kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP	Czarna 57	-	-
3.	Czarna	Cmentarz przykościelny	Czarna	-	-
4.	Czarna	Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki	Czarna	-	-
5.	Czarna	Dawna szkoła (obecnie biblioteka)	Czarna 72	-	-
6.	Czarnecka Góra	Zespół uzdrowiska: Szpital	Czarnecka Góra 43	-	-
7.	Czarnecka Góra	Zespół uzdrowiska: Szkoła, później oddział zakaźny szpitala	Czarnecka Góra 43	-	-
8.	Czarnecka Góra	Zespół uzdrowiska: Dawny budynek administracyjny	Czarnecka Góra 43	-	-
9.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 38	Czarnecka Góra 38	-	-
10.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 39	Czarnecka Góra 39	-	-
11.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 40	Czarnecka Góra 40	-	-
12.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 41	Czarnecka Góra 41	-	-
13.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 52	Czarnecka Góra 52	-	-
14.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 59, (tzw. willa „Halinówka”)	Czarnecka Góra 59	A.501	13.04.1989r.
15.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 60	Czarnecka Góra 60	-	-
16.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 61	Czarnecka Góra 61	-	-
17.	Czarnecka Góra	Dom letniskowy nr 63	Czarnecka Góra 63	-	-
18.	Furmanów	Zespół leśniczówki: Leśniczówka nr 78, drewniana	Furmanów 78	-	-
19.	Furmanów	Zespół leśniczówki: Domek łowiecki (obecnie dom mieszkalny)	Furmanów 17A	-	-
20.	Furmanów	Zespół leśniczówki: Lodownia (obecnie garaż)	Furmanów Obok posesji nr 78A	-	-
21.	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Układ zabudowy zakładu wraz z terenem	Furmanów 13	-	-

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

		w granicach ogrodzenia			
22.	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Wieża wyciągowa (gichtociąg)	Furmanów 13	-	-
23.	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Budynek dawnej hali lejniczej	Furmanów 13	-	-
24.	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Budynek przeróbki mechanicznej z kotłownią i kuźnią	Furmanów 13	-	-
25.	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego Budynek socjalny (lub produkcyjny)	Furmanów 13	-	-
26.	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Ogrodzenie	Furmanów 13	-	-
27.	Furmanów	Zespół zakładu wielkopiecowego: Pozostałości układu wodnego (w tym staw, pozostałości jazu i kanał roboczy)	Furmanów 13	-	-
28.	Kamienna Wola	Kapliczka św. Jana Nepomucena, murowana	Kamienna Wola Obok posesji nr 52	-	-
29.	Krasna	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Barbary: Kościół	Krasna 44	-	-
30.	Krasna	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Barbary: Ogrodzenia	Krasna 44	-	-
31.	Krasna	Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki	Krasna	-	-
32.	Krasna	Pozostałości zakładu wielkopiecowego: Układ hydroenergetyczny (zbiornik wodny, jaz, relikty dolnego kanału)	Krasna	-	-
33.	Krasna	Pozostałości zakładu wielkopiecowego: Fragment ogrodzenia z główną bramą	Krasna 49	-	-
34.	Niekań Wielki	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca: Kościół	Niekań Wielki ul. Partyzantów 41	A.502	21.03.1957 r.
35.	Niekań Wielki	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca: Ogrodzenie z bramami	Niekań Wielki	-	-
36.	Niekań Wielki	Zespół cmentarza parafialnego: Cmentarz parafialny,	Niekań Wielki	-	-

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

		rzymsko-katolicki			
37.	Niekań Wielki	Zespół cmentarza parafialnego: Ogrodzenie cmentarne z bramą	Niekań Wielki	-	-
38.	Niekań Wielki	Zespół cmentarza parafialnego: Kaplica cmentarna (dawna kostnica)	Niekań Wielki	-	-
39.	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Park	Niekań Wielki	A.503	20.12.1957R.
40.	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Figura Matki Bożej na terenie parku	Niekań Wielki	-	-
41.	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Pozostałości ogrodzenia parku	Niekań Wielki	-	-
42.	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Budynek administratora	Niekań Wielki ul. Hubala 13	-	-
43.	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Dom dla służby	Niekań Wielki ul. Hubala 19	-	-
44.	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Dom mieszkalny	Niekań Wielki ul. Hubala 28	-	-
45.	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Zabudowania gospodarcze	Niekań Wielki ul. Hubala 16	-	-
46.	Niekań Wielki	Pozostałości zespołu dworskiego: Zabudowa folwarczna: Młyn	Niekań Wielki ul. Spółdzielcza 1	-	-
47.	Odrowąż	Układ urbanistyczny	Odrowąż	-	-
48.	Odrowąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Kościół, murowany	Odrowąż ul. Rynek 18	A.504	14.06.1949 r. 21.03.1957 r. 15.02.1967 r.
49.	Odrowąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Dzwonnica bramna	Odrowąż ul. Rynek 18	-	-
50.	Odrowąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Kostnica	Odrowąż ul. Rynek 18	-	-
51.	Odrowąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny: Ogrodzenie	Odrowąż ul. Rynek 18	-	-
52.	Odrowąż	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Jacka i Katarzyny:	Odrowąż	-	-

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

		Cmentarz przykościelny			
53.	Odrowąż	Kościół filialny p.w. św. Rozalii	Odrowąż ul. Hubala 23	-	-
54.	Odrowąż	Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki	Odrowąż ul. Kielecka	-	-
55.	Odrowąż	Budynek dawnego urzędu gminy	Odrowąż ul. Kielecka 3	-	-
56.	Odrowąż	Dawny Dom Ludowy	Odrowąż ul. Rynek 19	-	-
57.	Odrowąż	Obudowa studni artezyjskiej	Odrowąż ul. Rynek	-	-
58.	Piasek	Układ wodny przy dawnym młynie wraz z drzewostanem przy alei do młyna	Piasek	-	-
59.	Stąporków	Zakład wielkopieczowy: Budynek produkcyjny	Stąporków ul. Górnicza 3	-	-
60.	Stąporków	Zakład wielkopieczowy: Fragment ogrodzenia	Stąporków ul. Górnicza 3	-	-
61.	Stąporków	Zakład wielkopieczowy: Magazyn	Stąporków ul. Górnicza 3	-	-
62.	Stąporków	Zakład wielkopieczowy: Pozostałości układu wodnego	Stąporków	-	-
63.	Stąporków	Budynek szkoły	Stąporków ul. 1-go Maja 18	-	-
64.	Stąporków	Dom	Stąporków ul. 1-go Maja 119	-	-

Tabela. 2 Rejestr zabytków archeologicznych

Rejestr zabytków archeologicznych							
Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stanowiska wg AZP	Funkcja	Chronologia	Nr	Data wpisu
1.	Furmanów	78-62	1	kuźnica wodna	XVII w. (ok. 1662 r.)	-	-
2.	Furmanów	78-62	2	wielki piec	XIX w. (1830 r. – 1835 r.)	-	-
3.	Wielka Wieś	78-62	3	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny okres	-	-
				śląd osadniczy			
4.	Wielka Wieś	78-62	4	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny okres	-	-
				śląd osadniczy			
5.	Wielka Wieś	78-62	5	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny okres nowożytny	-	-
				osada			

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

6.	Piasek	78-62	6	kuźnica wodna	XIX w. (ok. 1838 r.)	-	-
7.	Piasek	78-62	7	śląd osadniczy	późne średniowiecze /okres nowożytny	-	-
				osada	okres nowożytny		
8.	Piasek	78-62	8	śląd osadniczy	epoka kamienia / epoka brązu	-	-
				śląd osadniczy	późne średniowiecze (XIV w.)		
				osada	okres nowożytny		
9.	Piasek	78-62	9	śląd osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	okres nowożytny (XVI w. – XVII w.)		
10.	Wólka Zychowa	78-62	12	śląd osadniczy	późne średniowiecze / okres nowożytny	-	-
				osada	okres nowożytny		
11.	Wólka Zychowa	78-62	13	śląd osadniczy	późne średniowiecze / okres nowożytny	-	-
				śląd osadniczy	okres nowożytny		
12.	Czarna	79-61	9	śląd osadniczy	neolit	-	-
				osada	wczesne średniowiecze		
				osada	średniowiecze		
13.	Czarna	79-62	1	kuźnica wodna	nowożytność (ok. 1511 r. – 1526 r.)	-	-
14.	Czarna	79-62	2	kuźnica wodna	nowożytność (ok. 1530 r.)	-	-
15.	Czarna	79-62	3	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)		
16.	Czarna	79-62	4	punkt osadniczy	epoka kamienia / epoka brązu	-	-
				punkt osadniczy	późne średniowiecze		
				punkt osadniczy	nowożytność		
17.	Grzybów	79-62	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
18.	Grzybów	79-62	6	kuźnica żelazna	nowożytność (ok. 1577 r.)	-	-
19.	Grzybów	79-62	7	szabelnia	nowożytność (ok. 1674 r.)	-	-
20.	Kozia Wola	79-62	8	punkt osadniczy	epoka kamienia / epoka brązu	-	-
21.	Stąporków	79-62	9	wielki piec	nowożytność (1738 r. – 1739 r.)	-	-
22.	Stąporków	79-62	10	wielki piec	nowożytność (ok. 1885 r.)	-	-
23.	Stąporków	79-62	11	kuźnica	nowożytność	-	-
24.	Stąporków	79-62	12	punkt osadniczy	epoka kamienia	-	-
25.	Błaszaków	79-62	13	kuźnica	nowożytność	-	-

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

				żelazna			
26.	Błaszaków	79-62	14	kuźnica żelazna	nowożytność	-	-
27.	Wąglów	79-62	15	kuźnica	nowożytność	-	-
28.	Niektań Mały	79-62	16	punkt osadniczy	IV – V okres epoki brązu	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
29.	Niektań Mały	79-62	17	kuźnica wodna	nowożytność	-	-
30.	Niektań Mały	79-62	18	punkt osadniczy	IV – V okres epoki brązu	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
31.	Niektań Mały	79-62	19	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
32.	Niektań Wielki	79-62	20	punkt osadniczy	epoka kamienia	-	-
33.	Niektań Wielki	79-62	21	punkt osadniczy	nowożytność	-	-
34.	Niektań Wielki	79-62	22	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
35.	Niektań Wielki	79-62	23	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
36.	Niektań Wielki	79-62	24	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
37.	Niektań Wielki	79-62	25	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
38.	Wielka Wieś	79-62	26	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
39.	Niektań Wielki	79-63	1	kuźnica wodna	nowożytność (ok. 1526 r.)	-	-
40.	Niektań Mały	79-63	2	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
41.	Niektań Mały	79-63	3	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
42.	Nadziejów	79-63	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność		
				punkt osadniczy	nowożytność		
43.	Nadziejów	79-63	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
44.	Błotnica	80-61	1	kuźnica	XIX w.	-	-
				wielki piec	XIX w.		

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

45.	Janów	80-61	3	kuźnica	XIX w.	-	-
46.	Modrzewina	80-61	4	kopalnia rudy żelaza	XIX w.	-	-
47.	Janów	80-61	7	śląd osadniczy	epoka kamienia	-	-
				osada	średniowiecze		
				osada	wczesne średniowiecze		
48.	Błotnica	80-61	19	osada	wczesne średniowiecze	-	-
49.	Błotnica	80-61	20	śląd osadniczy	neolit / brąz	-	-
50.	Czarniecka Góra	80-62	1	punkt osadniczy	epoka kamienia	-	-
51.	Czarniecka Góra	80-62	2	punkt osadniczy	epoka kamienia (paleolit - mezolit)	-	-
52.	Hucisko	80-62	3	punkt osadniczy	neolit	-	-
53.	Hucisko	80-62	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
54.	Hucisko	80-62	5	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich	-	-
55.	Hucisko	80-62	6	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
56.	Pardołów	80-62	7	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich	-	-
57.	Włochów	80-62	8	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
58.	Włochów	80-62	9	punkt osadniczy	późne średniowiecze		-
				punkt osadniczy	nowożytność		
59.	Włochów	80-62	10	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
60.	Gosań	80-62	11	kuźnica żelazna	nowożytność (ok. 1662 r. – 1674 r.)	-	-
61.	Gosań	80-62	12	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				osada	nowożytność		
62.	Gosań	80-62	13	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność nowożytność	-	-
				punkt osadniczy			
63.	Mokra	80-62	14	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				osada	nowożytność		
64.	Duraczów	80-62	15	kuźnica żelazna	nowożytność	-	-
65.	Duraczów	80-62	16	punkt osadniczy	nowożytność (XVI – XVII w.)	-	-
66.	Duraczów	80-62	17	punkt osadniczy	nowożytność (XVI – XVII w.)	-	-

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

67.	Odrowąż	80-63	1	kuźnica	nowożytność (ok. 1510 r.)	-	-
68.	Odrowąż	80-63	2	kuźnica	nowożytność (ok. 1510 r.)	-	-
69.	Odrowąż	80-63	3	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	późne średniowiecze		
				osada	nowożytność		
70.	Odrowąż	80-63	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
71.	Odrowąż	80-63	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
72.	Odrowąż	80-63	6	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
73.	Odrowąż	80-63	7	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
74.	Odrowąż	80-63	8	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność		
				osada	nowożytność		
75.	Odrowąż	80-63	9	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				osada	nowożytność		
76.	Odrowąż	80-63	10	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				osada	nowożytność		
77.	Odrowąż	80-63	11	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
78.	Odrowąż	80-63	12	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
79.	Świerczów	80-63	20	kuźnica żelazna	nowożytność (XVI w.)	-	-
80.	Świerczów	80-63	21	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w.)	-	-
81.	Świerczów	80-63	22	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				osada	nowożytność (XVI w. – XVII w.)		
82.	Krasna	81-62	1	wielki piec i odlewnia	nowożytność (4 ćwierć XVIII w.)	-	-
83.	Krasna	81-62	2	osada	epoka kamienia	-	-
84.	Krasna	81-62	3	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze /późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
85.	Krasna	81-62	4	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

86.	Krasna	81-62	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
87.	Krasna	81-62	6	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
88.	Krasna	81-62	7	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
89.	Krasna	81-62	8	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
90.	Krasna	81-62	9	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
91.	Komorów	81-62	10	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
92.	Komorów	81-62	11	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
93.	Komorów	81-62	12	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
94.	Komorów	81-62	13	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
95.	Komorów	81-62	14	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				osada	nowożytność		
96.	Gustawów	81-62	15	osada	epoka kamienia	-	-
97.	Gustawów	81-62	16	punkt osadniczy	epoka kamienia	-	-
98.	Gustawów	81-62	17	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich	-	-
99.	Gustawów	81-62	18	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
100.	Gustawów	81-62	19	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
101.	Gosań	81-62	20	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
102.	Gosań	81-62	21	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				osada	nowożytność		
103.	Gosań	81-62	22	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				osada	nowożytność		
104.	Gosań	81-62	23	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
105.	Gosań	81-62	24	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
106.	Gosań	81-62	25	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY STĄPORKÓW NA LATA 2023-2026

				punkt osadniczy	nowożytność		
107.	Luta	81-62	26	huta szklana	nowożytność (1662 r. – 1668 r.)	-	-
108.	Luta	81-62	27	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				osada	nowożytność		
109.	Luta	81-62	28	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-
110.	Luta	81-62	29	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
111.	Luta	81-62	30	punkt osadniczy	późne średniowiecze / nowożytność	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
112.	Luta	81-62	31	punkt osadniczy	późne średniowiecze	-	-
				punkt osadniczy	nowożytność		
113.	Bień	81-62	32	punkt osadniczy	nowożytność (XVI w. – XVII w.)	-	-

12. MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

- Bocheński A., Niezwykłe dzieje polskiego przemysłu, Wydawnictwo RSW Prasa-Książka-Ruch, Warszawa 1985
- Garus R., Pasek W. (red.), Ziemia Konecka. Przewodnik turystyczny, Agencja „JP” s.c., Kielce 2000
- Kaczanowski L., Paprocki B., Miejsca pamięci narodowej w województwie kieleckim 1939-1945, Kielce 1988
- Kowalczyk J., Był rok 1863 w Świętokrzyskim. Miejsca pamięci powstania styczniowego 1863-1864 na terenie województwa świętokrzyskiego, Stowarzyszenie Ziemia Świętokrzyska, Kielce 2013
- Krakowska E. (red.), Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Stąporków, Stąporków 2011
- Łoziński Z.J., Wolff B., Katalog zabytków sztuki w Polsce, T.III, z.5, Państwowy Instytut Sztuki, Warszawa 1958
- Materiały Urzędu Miejskiego w Stąporkowie
- Materiały Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach
- Nadleśnictwo Stąporków. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Radomiu, Radom 2012
- Nowak S. (red.), Almanach Świętokrzyski, T.II, Warszawa-Bydgoszcz-Kielce 2017
- Paszkowski M., Skalne zabytki. Przewodnik po rezerwach i pomnikach przyrody nieożywionej województwa świętokrzyskiego, Wydawnictwo „Glob-Tour”, Kielce 2000
- Przyroda województwa świętokrzyskiego, Kielce 2000
- Rosiński P., Zabytkowe organy w województwie kieleckim, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków 1992.
- Serdelski J.B., Lasy nasiątkle krwią, T.I-II, Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie, Radom 1995, 1996
- Solarz P., Historia Parafii w Odrowążu, Towarzystwo Przyjaciół Odrowąża, Odrowąż 1999
- Strategia rozwoju gminy Stąporków na lata 2016-2023, Stąporków 2016
- Strategia rozwoju Powiatu Koneckiego do roku 2020. Starostwo Powiatowe w Końskich, Końskie 2015
- Swajdo J., Pierściński P., Świętokrzyskie: przewodnik, Wydawnictwo „BoSz”, Olszanica 2008
- Szczepańczyk J., (red.), Świętokrzyski słownik biograficzny, T.II, Agencja Reklamowo-Wydawnicza „Jard”, Kielce 2009
- Wczoraj i dziś stąporkowskich odlewni. Odlewnia Żeliwa „Stąporków” im. Rewolucji 1905 r., Stąporków 1978.
- Werens A., Czarniecka Góra, Historia uzdrowiska, Wydawnictwo „Ars Libris”, Końskie 2005
- Wijaczka J., (red.), Świętokrzyski słownik biograficzny, T.I, Agencja Reklamowo-Wydawnicza „Jard”, Kielce 2002
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Województwo kieleckie, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1995
- Zieliński S. (red.), Bitwy i potyczki 1863-1864, Fundusz Wydawniczy Muzeum Narodowego w Rapperswilu, Rapperswil 1913.
- Materiały udostępnione przez Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach.

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 87 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Stosownie do art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawę do sporządzenia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stąporków na lata 2023-2026 zwanego dalej „Programem”, stanowiła Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Stąporków. Celem opracowania Programu jest określenie zasadniczych kierunków działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego występującego w granicach administracyjnych Gminy. Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach w piśmie z dnia 22.05.2023 r. znak: ZRRiD.RN.5120.1.2023 stwierdził, iż Program spełnia wszystkie wymagane elementy oraz spójną logiczną analizę zasobu, stanu zachowania oraz potrzeb dziedzictwa na terenie Gminy Stąporków. Biorąc pod uwagę powyższe należy uznać, że podjęcie uchwały jest zasadne.